

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
ЛЬВІВСЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ УНІВЕРСИТЕТ ВЕТЕРИНАРНОЇ МЕДИЦИНИ ТА
БІОТЕХНОЛОГІЙ ІМЕНІ С.З. ҐЖИЦЬКОГО
ФАКУЛЬТЕТ ЗЕМЛЕВПОРЯДКУВАННЯ ТА ІНФРАСТРУКТУРНОГО РОЗВИТКУ
КАЕДРА ТУРИЗМУ, РЕКРЕАЦІЇ ТА КРАЄЗНАВСТВА

КВАЛІФІКАЦІЙНА РОБОТА

Ступінь вищої освіти Магістр

на тему:

«ВИКОРИСТАННЯ ОБ'ЄКТІВ ІСТОРИКО-КУЛЬТУРНОЇ СПАДЩИНИ ДЛЯ РОЗВИТКУ ТУРИЗМУ В РЕГІОНАХ УКРАЇНИ»

Виконав: здобувач вищої освіти

2 курсу, групи Тур-61

спеціальності 242 Туризм і рекреація

(шифр і назва спеціальності)

освітньо-професійної програми

Туризм і рекреація

Владика Захар Юрійович

(прізвище, ім'я, по батькові)

Керівник _____

(наук. ступінь, вчене звання, ім'я та прізвище)

Рецензент: _____

(ім'я та прізвище)

ЛЬВІВ 2025

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
Львівський національний університет ветеринарної медицини та біотехнологій
імені С.З. Гжицького
Факультет землевпорядкування та інфраструктурного розвитку

Ступінь вищої освіти Магістр
Галузь знань 24 Сфера обслуговування
(шифр і назва)
Спеціальність 242 Туризм і рекреація
(шифр і назва)
Освітньо-професійна програма Туризм і рекреація
(назва ОП)

ЗАТВЕРДЖУЮ

В. о. завідувача кафедри туризму,
рекреації та краєзнавства
(назва кафедри)

(підпис)

(ім'я, та прізвище)

“ ” 2025 року

З А В Д А Н Н Я
на кваліфікаційну роботу здобувачу вищої освіти

Владика Захар Юрійович
(Прізвище, ім'я, по-батькові)

1. Тема роботи «Використання об'єктів історико-культурної спадщини для розвитку туризму в регіонах України»

Керівник роботи _____
(ім'я та прізвище, науковий ступінь, вчене звання)

Затверджена наказом ЛНУВМБ ім. С.З. Гжицького від «10» жовтня 2025 р. №1291-4

2. Строк подання здобувачем роботи до 12 грудня 2025 р.

3. Вихідні дані до роботи: Закони України та Постанови Кабінету Міністрів України, дані Державної служби статистики України, наукові праці вітчизняних та зарубіжних науковців, Інтернет ресурси та інші інформаційні дані

4. Зміст кваліфікаційної роботи (перелік питань, які потрібно розробити)

РОЗДІЛ 1. ТЕОРЕТИКО-МЕТОДОЛОГІЧНІ ЗАСАДИ ВИКОРИСТАННЯ ІСТОРИКО-КУЛЬТУРНОЇ СПАДЩИНИ У ТУРИЗМІ

1.1. Історико-культурна спадщина як чинник розвитку туризму: сутність, структура, класифікація

1.2. Теоретичні моделі та підходи щодо використання історико-культурної спадщини в туристичній діяльності

1.3. Нормативно-правове забезпечення охорони і використання історико-культурної спадщини в Україні

1.4. Методологічні засади дослідження історико-культурної спадщини в Україні

РОЗДІЛ 2. АНАЛІЗ СУЧАСНОГО СТАНУ ВИКОРИСТАННЯ ІСТОРИКО-КУЛЬТУРНИХ РЕСУРСІВ У ТУРИЗМІ В РЕГІОНАХ УКРАЇНИ

2.1. Аналіз структурних та просторових особливостей історико-культурного потенціалу регіонів України

2.2. Оцінка рівня використання історико-культурних ресурсів у туристичній діяльності в регіонах України

2.3. Визначення ключових проблем та чинників, що впливають на ефективність використання історико-культурних ресурсів

2.4. Екологічні аспекти використання історико-культурних ресурсів у регіонах України

РОЗДІЛ 3. ІННОВАЦІЙНІ МЕТОДИ ВИКОРИСТАННЯ ІСТОРИКО-КУЛЬТУРНОЇ СПАДЩИНИ В РОЗВИТКУ ТУРИСТИЧНОЇ ІНДУСТРІЇ РЕГІОНІВ УКРАЇНИ

3.1. Сучасні новітні технології та практики у використанні історико-культурної спадщини регіонів України

3.2. Інноваційні можливості розвитку туристичної індустрії на основі історико-культурної спадщини в регіонах України

3.3. Перспективи розвитку об'єктів історико-культурної спадщини в регіонах України

5. Перелік графічного матеріалу: рисунки, таблиці, схеми

6. Консультанти розділів роботи

Розділ	Ім'я, прізвище та посада консультанта	Підпис, дата		Відмітка про виконання
		завдання видав	завдання прийняв	
Стан охорони навколишнього середовища				

7. Дата видачі завдання «13» жовтня 2025 р.
КАЛЕНДАРНИЙ ПЛАН

№ з/п	Назва етапів кваліфікаційної роботи	Строк виконання етапів роботи	Відмітка про виконання
1.	Отримання завдання для написання кваліфікаційної роботи	13.10.2025	
2.	Розробка плану кваліфікаційної роботи, ознайомлення з літературними джерелами за темою, збір практичних матеріалів	до 20.10.2025	
3.	Написання вступу і I розділу	до 03.11.2025	
4.	Написання II розділу	до 17.11.2025	
5.	Написання III розділу	до 01.12.2025	
6.	Написання висновків	до 05.12.2025	
7.	Оформлення кваліфікаційної роботи і подання науковому керівнику для написання відгуку	до 10.12.2025	
8.	Перевірка тексту кваліфікаційної роботи на унікальність. Скерування на зовнішню рецензію	до 12.12.2025	
9.	Представлення кваліфікаційної роботи на кафедру	до 15.12.2025	
10.	Захист кваліфікаційної роботи перед Екзаменаційною комісією	22.12.2025	

Здобувач вищої освіти

_____ (підпис)

Захар ВЛАДИКА

(ім'я та прізвище)

Керівник кваліфікаційної роботи

_____ (підпис)

_____ (ім'я та прізвище)

УДК 338.48-6:6:7/8(477)

Кваліфікаційна робота: 79 сторінок текстової частини, 2 рисунки, 13 таблиць, 46 літературних джерел.

Владика З. Ю. «Використання об'єктів історико-культурної спадщини для розвитку туризму в регіонах України». Кваліфікаційна робота за спеціальністю 242 Туризм і рекреація. Львів: ЛНУВМБ імені С.З. Гжицького, 2025. 79 с.

У кваліфікаційній роботі на тему «Використання об'єктів історико-культурної спадщини для розвитку туризму в регіонах України» розглянуто зміст основних понять, сутність, структуру та класифікацію історико-культурної спадщини як важливого чинника розвитку туристичної діяльності. Узагальнено теоретичні моделі та наукові підходи до використання об'єктів історико-культурної спадщини у туризмі, а також проаналізовано нормативно-правове забезпечення їх охорони та використання в Україні. Подано методологічні засади дослідження історико-культурної спадщини та її ролі у формуванні туристичної привабливості регіонів.

У роботі проаналізовано сучасний стан використання історико-культурних ресурсів у туристичній діяльності регіонів України, визначено їх структурні та просторові особливості, оцінено рівень залучення об'єктів спадщини до туристичного обігу. Виявлено ключові проблеми та чинники, що впливають на ефективність використання історико-культурних ресурсів, а також розглянуто екологічні аспекти туристичного освоєння таких об'єктів у контексті сталого розвитку.

На основі результатів досліджень у кваліфікаційній роботі обґрунтовано доцільність впровадження інноваційних методів і сучасних технологій у використання об'єктів історико-культурної спадщини, визначено інноваційні можливості та перспективи розвитку туристичної індустрії регіонів України, а також окреслено напрями подальшого розвитку історико-культурних об'єктів як складової конкурентоспроможного туристичного продукту країни.

АНОТАЦІЯ

У кваліфікаційній роботі досліджено теоретико-методологічні та прикладні засади використання об'єктів історико-культурної спадщини для розвитку туризму в регіонах України. Розкрито сутність, структуру та класифікацію історико-культурної спадщини як важливого чинника формування туристичної привабливості територій. Узагальнено основні теоретичні моделі та наукові підходи до використання історико-культурних ресурсів у туристичній діяльності, а також проаналізовано нормативно-правове забезпечення охорони та використання об'єктів історико-культурної спадщини в Україні. У роботі здійснено аналіз сучасного стану використання історико-культурних ресурсів у туризмі регіонів України, визначено їх структурні та просторові особливості, оцінено рівень залучення у туристичну діяльність. Особливу увагу приділено виявленню ключових проблем і чинників, що впливають на ефективність використання історико-культурної спадщини, а також екологічним аспектам туристичного освоєння таких ресурсів у контексті сталого розвитку. Обґрунтовано доцільність упровадження інноваційних методів і новітніх технологій у процес використання об'єктів історико-культурної спадщини, визначено інноваційні можливості розвитку туристичної індустрії регіонів та окреслено перспективи подальшого розвитку історико-культурних об'єктів як складової конкурентоспроможного туристичного продукту України.

Ключові слова: історико-культурна спадщина, туристичні ресурси, регіональний туризм, туристична індустрія, сталий розвиток, інновації у туризмі.

ANNOTATION

The master's thesis examines the theoretical, methodological, and applied aspects of using historical and cultural heritage objects for tourism development in the regions of Ukraine. The essence, structure, and classification of historical and cultural heritage as a key factor in shaping the tourism attractiveness of territories are revealed. The main theoretical models and scientific approaches to the use of historical and cultural resources in tourism activities are summarized, and the regulatory and legal framework for the protection and use of cultural heritage in Ukraine is analyzed. The study analyzes the current state of utilization of historical and cultural resources in tourism across Ukrainian regions, identifies their structural and spatial characteristics, and assesses the level of their involvement in tourism activities. Particular attention is paid to identifying key problems and factors affecting the efficiency of heritage resource use, as well as to the environmental aspects of tourism development of historical and cultural resources in the context of sustainable development. The feasibility of implementing innovative methods and modern technologies in the use of historical and cultural heritage objects is substantiated. Innovative opportunities for the development of the regional tourism industry are identified, and prospects for the further development of historical and cultural heritage objects as components of a competitive tourism product of Ukraine are outlined.

Keywords: historical and cultural heritage, tourism resources, regional tourism, tourism industry, sustainable development, tourism innovations.

ЗМІСТ

ВСТУП	7
РОЗДІЛ 1. ТЕОРЕТИКО-МЕТОДОЛОГІЧНІ ЗАСАДИ ВИКОРИСТАННЯ ІСТОРИКО-КУЛЬТУРНОЇ СПАДЩИНИ У ТУРИЗМІ	9
1.1. Історико-культурна спадщина як чинник розвитку туризму: сутність, структура, класифікація	9
1.2. Теоретичні моделі та підходи щодо використання історико-культурної спадщини в туристичній діяльності	15
1.3. Нормативно-правове забезпечення охорони і використання історико-культурної спадщини в Україні	23
1.4. Методологічні засади дослідження історико-культурної спадщини в Україні	28
РОЗДІЛ 2. АНАЛІЗ СУЧАСНОГО СТАНУ ВИКОРИСТАННЯ ІСТОРИКО-КУЛЬТУРНИХ РЕСУРСІВ У ТУРИЗМІ В РЕГІОНАХ УКРАЇНИ	32
2.1. Аналіз структурних та просторових особливостей історико-культурного потенціалу регіонів України	32
2.2. Оцінка рівня використання історико-культурних ресурсів у туристичній діяльності в регіонах України	38
2.3. Визначення ключових проблем та чинників, що впливають на ефективність використання історико-культурних ресурсів	45
2.4. Екологічні аспекти використання історико-культурних ресурсів у регіонах України	50
РОЗДІЛ 3. ІННОВАЦІЙНІ МЕТОДИ ВИКОРИСТАННЯ ІСТОРИКО-КУЛЬТУРНОЇ СПАДЩИНИ В РОЗВИТКУ ТУРИСТИЧНОЇ ІНДУСТРІЇ РЕГІОНІВ УКРАЇНИ	53
3.1. Сучасні новітні технології та практики у використанні історико-культурної спадщини регіонів України	53
3.2. Інноваційні можливості розвитку туристичної індустрії на основі історико-культурної спадщини в регіонах України	59
3.3. Перспективи розвитку об'єктів історико-культурної спадщини в регіонах України	67
ВИСНОВКИ	72
СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ	74

ВСТУП

Актуальність дослідження. Історико-культурна спадщина є одним із найважливіших стратегічних ресурсів розвитку сучасної України. Вона формує основу національної ідентичності, відіграє визначальну роль у збереженні історичної пам'яті, сприяє консолідації суспільства та становленню України як суб'єкта європейського культурного простору. У контексті розвитку туристичної індустрії спадщина виступає каталізатором соціально-економічної активності, джерелом економічних надходжень, інструментом формування регіональних брендів і потужним чинником підвищення міжнародної привабливості країни.

Сучасні виклики — глобалізація, зростання конкуренції на туристичному ринку, трансформації в системі охорони культурних цінностей, а також руйнівний вплив повномасштабної війни в Україні — актуалізують потребу в переосмисленні підходів до управління історико-культурними ресурсами та їх ефективної інтеграції в туристичний сектор. Значна частина пам'яток була пошкоджена або опинилася під загрозою, що потребує формування інноваційних моделей їх реставрації, цифрової консервації та туризифікації у післявоєнний період.

Стратегічним завданням держави та регіонів стає перехід від традиційних моделей охорони спадщини до сучасної системи комплексного управління, що включає культурне планування, розвиток кластерів, впровадження новітніх цифрових технологій, залучення міжнародних партнерів і активізацію місцевих громад. У цьому контексті особливого значення набуває наукове дослідження умов, механізмів, теоретичних моделей та перспектив використання історико-культурних ресурсів у розвитку туризму.

Зважаючи на зазначене, тема кваліфікаційної роботи є актуальною, оскільки відповідає потребам сучасної державної політики у сфері культурної спадщини та туризму, сприяє виробленню науково обґрунтованих рекомендацій для регіонального розвитку, сталого використання ресурсів і післявоєнної відбудови регіонів України.

Мета дослідження. Обґрунтувати роль, значення та інноваційні можливості використання об'єктів історико-культурної спадщини у розвитку туризму в регіонах України, проаналізувати сучасний стан їх залучення до туристичної діяльності та визначити перспективні напрями підвищення ефективності їх використання в умовах сьогодення та післявоєнного відновлення.

Об'єкт дослідження. Історико-культурна спадщина України як сукупність матеріальних і нематеріальних культурних ресурсів, що можуть бути використані у туристичній діяльності.

Предмет дослідження. Теоретико-методологічні засади, закономірності, механізми, моделі та сучасні практики використання об'єктів історико-культурної спадщини в розвитку туристичної індустрії регіонів України.

Для досягнення поставленої мети у роботі передбачено виконання таких основних завдань:

- розкрити сутність, структуру та класифікацію історико-культурної спадщини як чинника розвитку туризму;
- проаналізувати теоретичні моделі та концептуальні підходи до використання спадщини у туристичній діяльності;
- охарактеризувати нормативно-правове забезпечення охорони, відтворення та використання об'єктів історико-культурної спадщини в Україні;
- дослідити структурні та просторові особливості історико-культурного потенціалу регіонів України;
- оцінити рівень використання історико-культурних ресурсів у туристичній діяльності та визначити регіональні диспропорції;
- виявити ключові проблеми та перспективи розвитку, що впливають на ефективність використання історико-культурної спадщини;
- проаналізувати сучасні інноваційні технології та практики, що застосовуються у сфері туризму та охорони історико-культурної спадщини.

РОЗДІЛ 1. ТЕОРЕТИКО-МЕТОДОЛОГІЧНІ ЗАСАДИ ВИКОРИСТАННЯ ІСТОРИКО-КУЛЬТУРНОЇ СПАДЩИНИ У ТУРИЗМІ

1.1. Історико-культурна спадщина як чинник розвитку туризму: сутність, структура, класифікація

Історико-культурна спадщина є одним із ключових ресурсів, що визначають конкурентоспроможність територій на світовому та національному туристичних ринках. У сучасних умовах глобалізації, зростання мобільності населення та посилення інтересу до культурної ідентичності народів саме культурна спадщина виступає стратегічним чинником формування туристичної привабливості регіонів. Її значення полягає не лише у збереженні матеріальних та духовних надбань, але й у забезпеченні сталого соціально-економічного розвитку, стимулюванні креативних індустрій, підвищенні іміджу держави та популяризації локальної культури. Історико-культурна спадщина розглядається як сукупність матеріальних та нематеріальних надбань суспільства, що відображають історичний розвиток, духовні цінності, традиції, символи та культурну ідентичність певної спільноти. Вона формується в результаті тривалих історичних процесів, зумовлених соціальними, політичними, культурними та етнічними факторами.

Історико-культурна спадщина — це сукупність матеріальних і нематеріальних об'єктів, явищ, традицій та культурних практик, що є носіями історичної пам'яті суспільства та відображають багатовіковий досвід розвитку людської цивілізації. Це поняття охоплює результати духовної, мистецької, архітектурної, релігійної, соціальної та технологічної діяльності людства, які мають наукову, культурну, художню, історичну або естетичну цінність [9].

З наукового погляду історико-культурна спадщина є багатовимірною категорією, що розглядається на перетині історії, культурології, археології, мистецтвознавства, соціології, туризмознавства та охорони культурних ресурсів. Її зміст визначається кількома ключовими компонентами:

- Матеріальна спадщина, до якої належать фізично відчутні об'єкти, що мають культурну, історичну або художню цінність: архітектурні пам'ятки, археологічні комплекси, історичні будівлі, культурні ландшафти, музеї, пам'ятки техніки, сакральні споруди тощо.

- Нематеріальна спадщина, охоплює духовні прояви культури: традиції, обряди, народні ремесла, фольклор, мови, звичаї, гастрономічну культуру, знання та практики, передані з покоління в покоління.

- Природно-культурні комплекси, це території, на яких взаємодія людини та природи сформувала унікальний культурний ландшафт (наприклад, історичні парки, етнографічні регіони, сакральні природні об'єкти) [8].

Історико-культурна спадщина відіграє важливу роль у формуванні національної ідентичності та історичної пам'яті, оскільки відтворює генезу народу, його світогляд, культурні коди; культурного та освітнього розвитку, забезпечуючи можливість дослідження історичних етапів розвитку суспільства; туристично-рекреаційного потенціалу регіонів, слугуючи основою для створення туристичних маршрутів, культурних кластерів, музеїв, екскурсійних програм; економічного розвитку, оскільки є ресурсом для культурних і креативних індустрій, брендування територій, залучення інвестицій; соціальної згуртованості, адже забезпечує міжпоколінну комунікацію та культурну спадковість.

Наукові та правові підходи (зокрема концепції UNESCO та українське законодавство) визначають такі критерії:

- історична цінність (зв'язок з історичними подіями, постатями, процесами);
- культурна та художня значущість;
- автентичність (збереження первісних характеристик);
- унікальність та репрезентативність;
- наукова інформативність;
- соціальна та символічна значущість.

Поняття «історико-культурна спадщина» відображає не лише накопичений культурний досвід, але й виступає динамічною категорією, що постійно переосмислюється в контексті сучасних суспільних трансформацій. Вона є важливим ресурсом сталого розвитку, інструментом культурної дипломатії, засобом формування позитивного іміджу територій та базою для розвитку культурного й туристичного середовища.

У міжнародній практиці (UNESCO, ICOMOS) спадщина визначається як «нерухомі та рухомі об'єкти культурної цінності, культурні ландшафти, практики, форми вираження, знання й навички, що визнаються значущими для сучасних і майбутніх поколінь». Важливими характеристиками спадщини є її унікальність, автентичність, неповторність та невідновність.

Таким чином, історико-культурна спадщина — це ресурс, що має багатовимірну природу:

- культурно-ціннісну, як елемент національної ідентичності;
- соціальну, оскільки сприяє консолідації спільноти;
- освітню, формуючи інтелектуальний потенціал суспільства;
- економічну, будучи підґрунтям для розвитку туризму, культурних індустрій та креативної економіки [10].

Історико-культурні ресурси є одним з найпотужніших стимулів туристичної активності. За даними міжнародних досліджень, понад 40% світових туристів здійснюють подорожі з мотивів ознайомлення з культурою, архітектурою, історією та традиціями. Вплив історико-культурної спадщини на розвиток туризму проявляється у таких аспектах:

- Формування туристичної привабливості територій. Міста та регіони, багаті на культурні об'єкти, мають стійкий туристичний потік та високий іміджевий капітал (Львів, Кам'янець-Подільський, Чернівці, Одеса).

- Підвищення соціально-економічної активності. Культурний туризм сприяє зростанню зайнятості у сферах готельно-ресторанного бізнесу, транспорту,

ремесел; розвитку малого і середнього підприємництва; генерації доданої вартості у креативних індустріях (дизайн, івенти, фестивалі).

- Підтримка процесів урбаністичного розвитку. Культурна спадщина стимулює ревіталізацію міських просторів, реставрацію пам'яток, розвиток туристичної інфраструктури, благоустрій територій.

- Зміцнення національної ідентичності та міжнародного імідж. Культурна спадщина є маркером унікальності та самобутності України на світовій туристичній карті, а її популяризація сприяє інтеграції у європейський культурний простір.

Історико-культурна спадщина має складну структуру, яка включає матеріальні та нематеріальні компоненти. Матеріальна спадщина, до якої належать: нерухомі об'єкти культурної спадщини: археологічні пам'ятки, історичні споруди, архітектурні ансамблі; фортифікаційні об'єкти; сакральні пам'ятки (храми, монастирі); історичні центри міст; промислові пам'ятки (індустріальна спадщина). До рухомих об'єктів можна віднести: музейні колекції; предмети мистецтва та побуту; архівні документи; бібліотечні фонди [12].

Нематеріальна спадщина - це жива спадщина, яка передається від покоління до покоління, включаючи фольклор, музика, танці; традиційні ремесла і промисли; обряди та звичаї; гастрономічні традиції; мова і діалекти; етнокультурні практики.

Культурні ландшафти є поєднанням природного і культурного середовища: історичні парки; меморіальні ландшафти; традиційні аграрні ландшафти; сакральні місцевості. Наукова класифікація спадщини дозволяє систематизувати її види для ефективного управління та використання у туризмі. Основні класифікаційні підходи визначають:

- за типом походження: антропогенні (створені людиною), які включають архітектуру, мистецтво, технічні об'єкти; природно-культурні включають печери з наскельними малюнками, ландшафтні комплекси.

- За ступенем значущості: міжнародного значення (об'єкти ЮНЕСКО); національного значення; регіонального; місцевого.

- За функціональним призначенням: сакральні (церкви, монастирі); оборонні (замки, фортеці); житлові (історичні квартали); виробничі (млини, фабрики); меморіальні (місця подій).
- За станом збереження: добре збережені; частково зруйновані; потребують реставрації; повністю з утраченими елементами.
- За туристичним потенціалом: високопривабливі (мають сталий туристичний попит); середньопривабливі; низькопривабливі (потребують промоції чи реконструкції) [11, 15].

Класифікаційна систематизація історико-культурної спадщини дозволяє: визначити потенціал об'єктів для включення до туристичних маршрутів; розробляти ефективні програми реставрації та охорони; формувати нові туристичні продукти (кластери, маршрути, фестивалі); розвивати бренд території на основі її унікальної спадщини. Таким чином, класифікаційний підхід є базовим інструментом стратегічного планування у туризмі.

Таблиця 1.1 узагальнює основні категорії історико-культурної спадщини, які становлять ресурсну базу для розвитку туристичної діяльності. Матеріальна спадщина представлена археологічними, архітектурними, фортифікаційними, сакральними та промисловими об'єктами, а також рухомими артефактами, що зберігаються у музеях, архівах та приватних колекціях. Нематеріальна спадщина охоплює фольклор, традиції, ремесла, гастрономічну культуру та мовні особливості, які формують культурний код територій.

Окремою складовою є культурні ландшафти — просторові комплекси, що поєднують природні та антропогенні елементи й відображають історичний розвиток регіону. У таблиці також наведено класифікацію об'єктів за рівнем значущості та туристичним потенціалом, що дозволяє визначити їх роль у формуванні туристичної привабливості регіонів. Представлені приклади українських об'єктів демонструють різноманітність спадщини та можливості її використання в сучасних туристичних продуктах [13].

Таблиця 1.1. - Структура та класифікація історико-культурної спадщини

Категорія	Підвиди / Елементи	Характеристика	Приклади (Україна)
Матеріальна культурна спадщина	Археологічні пам'ятки	Об'єкти, що збереглися з давніх епох, мають історичну цінність	Трипільські поселення, кургани, Змієві вали
	Архітектурні та історичні споруди	Будівлі та комплекси, що мають культурну, історичну або мистецьку важливість	Львівський історичний центр, Софія Київська
	Фортифікаційні споруди	Оборонні об'єкти, замки, укріплення	Кам'янець-Подільська фортеця, Мукачівський замок
	Сакральна спадщина	Храми, монастирі, культові споруди	Києво-Печерська лавра, дерев'яні церкви Карпат
	Промислова спадщина	Історичні фабрики, мануфактури, млини	Старі солеварні Дрогобича
	Рухомі об'єкти	Музейні фонди, архіви, артефакти, стародруки	Національний музей у Львові, архіви НБУ
Нематеріальна культурна спадщина	Фольклор	Народні пісні, легенди, усна творчість	Козацькі думи, карпатські легенди
	Обряди, традиції	Святкування, ритуали, календарні обряди	Купала, Маланка, весільні обряди
	Ремесла та промисли	Традиційні техніки виготовлення виробів	Гуцульська різьба, вишиванка
	Гастрономічна культура	Традиційні рецепти, кулінарні техніки	Борщ, банош, поліські страви
	Мовна спадщина	Діалекти, говори, етномовні особливості	Лемківський, гуцульський говори
Культурні ландшафти	Природно-культурні комплекси	Поєднання природних і штучних об'єктів	Ботанічний сад у Кременецькому ліцеї
	Історичні ландшафти	Території, де збереглося культурне середовище минулих епох	Батурин, Чигирин
	Сакральні місцевості	Локації з ритуальним значенням	Скелі Довбуша, Манявський скит
За значущістю	Міжнародного значення	Об'єкти ЮНЕСКО	Львів, Київська лавра, дерев'яні церкви
	Національного та регіонального значення	Пам'ятки, включені до держреєстру	Лютеранська кірха в Луцьку
За туристичним потенціалом	Високопривабливі	Впізнавані, популярні	Львів, Ужгород, Кам'янець-Подільський
	Середньопривабливі	Потребують інфраструктури	Збараж, Олика
	Низькопривабливі	Потребують промоції або реставрації	Забуті дерев'яні церкви, руїни фортець

Джерело: сформовано автором на основі джерел [14-15, 20]

Варто підкреслити, що історико-культурна спадщина є фундаментальним ресурсом розвитку регіонів країни, який забезпечує їхню конкурентоспроможність у глобальному туристичному просторі. Вона поєднує матеріальні та нематеріальні надбання, що відображають історичну еволюцію суспільства, духовні цінності, культурні традиції й соціокультурні практики, формуючи унікальний культурний код нації. Багатовимірний характер історико-культурної спадщини розглядається на перетині історичних, культурологічних, соціальних і туристичних наук, визначає її стратегічну роль у зміцненні національної ідентичності, формуванні історичної пам'яті, розвитку креативних індустрій та підвищенні іміджевої привабливості регіонів.

Історико-культурна спадщина виконує важливі соціальні, культурно-освітні та економічні функції. Вона не лише сприяє збереженню цінностей минулого, але й активно формує сучасний соціокультурний простір, стимулюючи розвиток туристичної інфраструктури, урбаністичну ревіталізацію та розширення культурних практик. В умовах зростання інтересу до культурної самобутності та ідентичності народів спадщина стає ключовим чинником міжнародної культурної комунікації та інтеграції України у світовий туристичний і культурний простір.

Отже, історико-культурна спадщина постає не лише як об'єкт охорони, а як активний ресурс сталого розвитку, здатний забезпечувати економічні вигоди, підтримувати соціальну згуртованість та зміцнювати культурну суб'єктність держави. Розуміння її структури, функцій та класифікаційних особливостей створює необхідне підґрунтя для подальших досліджень, спрямованих на удосконалення механізмів управління спадщиною та підвищення ефективності її використання у туристичній сфері.

1.2. Теоретичні моделі та підходи щодо використання історико-культурної спадщини в туристичній діяльності

Використання історико-культурної спадщини у туристичній сфері ґрунтується на низці теоретичних моделей і концептуальних підходів, які

пояснюють механізми включення культурних ресурсів у туристичний продукт та їх вплив на розвиток територій. З наукової точки зору, спадщина розглядається не лише як об'єкт збереження, але й як активний соціально-економічний ресурс, здатний генерувати туристичний попит, формувати імідж регіону та забезпечувати сталість локального розвитку. Теоретичні підходи охоплюють взаємозв'язок між культурними об'єктами, туристичною інфраструктурою, суспільними потребами та глобальними тенденціями культурного споживання.

Культурологічна модель базується на розумінні історико-культурної спадщини як феномену духовної та матеріальної культури, що відображає ідентичність певного соціуму. У межах цього підходу культурні ресурси розглядаються як засіб пізнання ціннісних орієнтирів, світогляду та традицій народу. Туристична діяльність, відповідно, спрямована на інтерпретацію, презентацію та комунікацію культурних смислів [16]. Ключовими аспектами є:

- автентичність культурних об'єктів;
- символічна цінність;
- культурна репрезентація територій;
- міжкультурний діалог.

У економічному (ресурсно-орієнтованому) підході історико-культурна спадщина розглядається як економічний актив, що здатний генерувати туристичний попит, створювати додану вартість і стимулювати розвиток креативних індустрій. Цей підхід широко використовують у стратегічному плануванні розвитку туризму, оцінці економічного потенціалу пам'яток та розробці туристичних продуктів. Основні положення економічної моделі:

- історико-культурна спадщина є обмеженим та невідновним ресурсом, який потребує ефективного менеджменту;
- об'єкти спадщини формують туристичну привабливість територій;
- інвестиції в збереження та реставрацію мають високий мультиплікативний ефект;

- спадщина стає основою для туристичного брендування регіонів.

Соціокультурна модель акцентує увагу на тому, що спадщина забезпечує соціальну згуртованість, збереження історичної пам'яті та міжпоколінний зв'язок.

У туристичній діяльності спадщина виконує функції:

- інструменту культурної освіти;
- засобу формування громадської ідентичності;
- чинника розвитку локальних спільнот;
- ресурсу для інтеграції різних соціальних груп у культурний простір.

Цей підхід підкреслює, що туристичне використання об'єктів повинно поєднувати економічні інтереси з етичними нормами, культурною чутливістю та принципами відповідального туризму [17].

Геокультурний підхід розглядає спадщину як елемент просторової організації територій. Він підкреслює зв'язок культурних об'єктів із географічним середовищем та історичними ландшафтами. Основні ідеї:

- культурні ландшафти є інтегральною частиною туристичного продукту;
- територія стає носієм культурних смислів;
- формуються нові просторові туристичні структури: культурні маршрути, тематичні парки, кластери, туристичні зони.

Геокультурна модель пояснює процеси регіональної диференціації туристичної привабливості та формування культурно орієнтованих туристичних просторів. Модель туристичного циклу життя культурної спадщини описує етапи туристичного "життя" культурного об'єкта:

- відкриття (ідентифікація та популяризація);
- зростання інтересу (активне формування туристичного продукту);
- масове відвідування (пік туристичного попиту);
- насичення та ризику деградації;
- реструктуризація або спад популярності.

Модель дає змогу оцінити оптимальні форми використання спадщини, визначити допустиме туристичне навантаження та планувати заходи щодо її збереження.

Модель креативної інтерпретації спадщини у сучасному туризмі набуває поширення, а саме підхід, який розглядає історико-культурну спадщину як ресурс для створення нових форм культурного досвіду. До інноваційних практик можна віднести: інтерактивні музеї; віртуальні та доповнені реальності (VR/AR); театралізовані реконструкції; фестивалі, брендові культурні події; гейміфікація історичних сюжетів. Ця модель дозволяє підвищити туристичну привабливість об'єктів та залучати молодіжну аудиторію [19].

Різні теоретичні моделі та підходи демонструють, що використання історико-культурної спадщини в туристичній діяльності є багатовимірним, міждисциплінарним та стратегічно важливим процесом. Вони підкреслюють необхідність комплексного управління спадщиною, поєднання економічної вигоди з культурною відповідальністю та соціальною користю. Застосування цих моделей дає змогу формувати конкурентоспроможні туристичні продукти, зберігати автентичність культурних ресурсів і забезпечувати сталий розвиток територій.

Концепція сталого використання спадщини базується на принципах UNESCO та ICOMOS, згідно з якими історико-культурні ресурси мають використовуватися з урахуванням довгострокового збереження, екологічного балансу та соціальної відповідальності. Принципи включають: баланс між консервацією та економічним використанням; участь місцевих громад; мінімізацію туристичного тиску; розвиток "повільного" (slow) та культурно орієнтованого туризму. Цей підхід спрямований на формування моделей туризму, що не завдають шкоди автентичності та історичній цілісності об'єктів.

Таблиця 1.2 узагальнює ключові відмінності та спільні риси підходів UNESCO та ICOMOS до охорони історико-культурної спадщини, демонструючи їхню взаємодоповнюваність у глобальній системі збереження культурних

цінностей. UNESCO, як міжурядова організація, формує нормативні рамки, визначає критерії включення об'єктів до Списку всесвітньої спадщини, координує міжнародний моніторинг та забезпечує юридичну підтримку охоронних заходів. У той час ICOMOS виконує експертно-консультативну функцію, розробляє професійні хартії та методологічні стандарти реставрації, оцінює автентичність і цілісність пам'яток та забезпечує наукове підґрунтя для практичної охорони культурної спадщини [10-16].

Таблиця 1.2. – Порівняльна характеристика підходів UNESCO та ICOMOS до охорони історико-культурної спадщини

Критерій	UNESCO	ICOMOS
Статус та роль	Міжурядова організація ООН, що формує глобальні політики та юридичні рамки охорони спадщини	Міжнародна професійна рада експертів, дорадчий орган UNESCO
Основні документи	Конвенція про всесвітню спадщину (1972); Положення про Список всесвітньої спадщини	Венеційська хартія (1964), Бура хартія, Флорентійська хартія, інші професійні хартії
Ключове завдання	Визначення об'єктів видатної універсальної цінності та контроль за їхнім збереженням	Наукова оцінка, рекомендації та розробка методології реставрації й консервації
Критерії спадщини	10 критеріїв (культурні та природні), що визначають високий рівень універсальної цінності	Критерії автентичності, цілісності, культурної значущості; концепція мінімального втручання
Функції	Реєстрація об'єктів, моніторинг стану збереження, міжнародний контроль, мобілізація фондів	Професійна експертиза, розробка стандартів, сертифікація фахівців, консультативні місії
Пріоритети охорони	Баланс між культурною цінністю та сталим розвитком; глобальна інтеграція	Збереження автентичності, контекстуальності та історичної достовірності
Типи спадщини, що охороняються	Культурна, природна, змішана спадщина, нематеріальна спадщина	Пам'ятки нерухомої культурної спадщини, археологічні об'єкти, архітектурні ансамблі
Інструменти впливу	Списки спадщини, програма «Світова спадщина під загрозою», моніторингові звіти	Рекомендації, хартії, міжнародні місії, стандарти реставрації
Рівень впливу	Глобальний, юридично закріплений у міжнародному праві	Професійний і методологічний, застосовується у національних системах охорони

Джерело: сформовано автором на основі джерел [14-16]

Порівняльний аналіз показує, що UNESCO концентрується на глобальному управлінні спадщиною та міжнародному контролі, тоді як ICOMOS забезпечує глибоку фахову підтримку й визначає технічні, реставраційні та методологічні вимоги. Разом ці дві організації формують комплексний підхід до збереження спадщини, що поєднує правові механізми, експертні стандарти, принципи автентичності та стійкості, забезпечуючи ефективне управління культурними ресурсами на міжнародному, національному та локальному рівнях.

Охорона історико-культурної спадщини в сучасному світі ґрунтується на міжнародних стандартах, розроблених провідними інституціями глобального рівня — насамперед Організацією Об'єднаних Націй з питань освіти, науки і культури (UNESCO) та Міжнародною радою з питань охорони пам'яток та історичних місць (ICOMOS). Ці організації сформуvalи універсальні принципи, критерії та науково-методологічні підходи, які забезпечують збереження культурних ресурсів, їх відповідальне використання та інтеграцію в соціально-економічні процеси. Європейський і світовий досвід демонструє необхідність узгоджених політик, консерваційних стандартів та стійкої взаємодії між державними і міжнародними структурами задля збереження культурної цінності для нинішніх і майбутніх поколінь [10, 15].

UNESCO відіграє важливу роль у формуванні міжнародної політики охорони спадщини. Організація базує свою діяльність на принципах: універсальності культурної цінності; збереження спадщини як складової прав людини та гуманітарного розвитку; інтеграції охорони спадщини у сталий розвиток; міжкультурного діалогу та культурного різноманіття. Фундаментальним документом є Конвенція про охорону всесвітньої культурної і природної спадщини (1972 р.), яка визначає правові механізми охорони, процедури внесення об'єктів до Списку світової спадщини та критерії їхньої універсальної цінності.

Всесвітня спадщина UNESCO пропонує певні критерії, за якими об'єкти набувають статусу світової спадщини. Це включає: унікальність та автентичність;

видатну універсальну цінність; цілісність об'єкта; історичну, культурну чи природну важливість; здатність представляти культурні традиції, цивілізаційні етапи або природні феномени. Ці критерії формують основу для міжнародної класифікації культурних ресурсів та їхнього відповідального використання у туризмі. UNESCO запроваджує інструменти контролю за станом збереження об'єктів:

- регулярні звіти держав-учасниць;
- оцінка загроз і ризиків (військові конфлікти, урбанізація, туризм);
- програма «Світова спадщина під загрозою»;
- міжнародні місії експертів.

Ця модель моніторингу забезпечує наукове обґрунтування управлінських рішень та формування політики збереження.

ICOMOS є провідною міжнародною організацією, яка здійснює професійну експертизу, розробляє методичні документи та надає рекомендації щодо охорони пам'яток. Організація працює як дорадчий орган UNESCO, здійснюючи наукову оцінку об'єктів, поданих до Списку світової спадщини. Місія ICOMOS включає:

- розробку наукових стандартів реставрації та консервації;
- сприяння збереженню архітектурних, археологічних та культурних комплексів;
- розвиток міжнародної співпраці та професійної освіти;
- підтримку інноваційних підходів до управління спадщиною.

Найвпливовішими документами є: Венеційська хартія (1964) — визначає принципи консервації та реставрації пам'яток; Флорентійська хартія (1981) — регулює охорону історичних садів і ландшафтів; Бура хартія (1979; 1999) — засади збереження місць культурної значущості; Хартія з інтерпретації та презентації культурної спадщини (2008) — принципи туристичної репрезентації об'єктів. Ці документи формують основу сучасної науково-практичної діяльності в галузі охорони спадщини [16].

ICOMOS базується на таких основних принципах: автентичності — збереження оригінальних матеріалів, структури, стилю; контекстуальності — охорона об'єкта як частини культурного ландшафту; мінімального втручання — реставрація не повинна змінювати сутність пам'ятки; реверсивності — можливість відновити первісний стан у разі помилки; участі місцевих громад у процесах прийняття рішень.

Такі стандарти забезпечують довгострокову цілісність і спадкоємність культурних ресурсів.

У Європі охорона історико-культурної спадщини інтегрована в загальні культурні та просторові політики ЄС. Важливими є: Європейська культурна конвенція (1954); Конвенція про охорону архітектурної спадщини Європи (Гранада, 1985); Європейська ландшафтна конвенція (Флоренція, 2000); Програма «Європейські маршрути культурної спадщини»; Європейський рік культурної спадщини (2018). Європейський підхід акцентує на інтеграції спадщини в регіональну політику, сталому туризмі, урбаністичному розвитку, цифровізації та доступності [10, 22].

Європейські та світові підходи до охорони спадщини формують науково обґрунтовану систему, що поєднує культурологічні, юридичні, соціальні та економічні методи управління культурними ресурсами. UNESCO забезпечує глобальні рамки та універсальні стандарти, тоді як ICOMOS розробляє професійні норми та практичні рекомендації для їх реалізації. Саме взаємодія цих структур створює ефективну модель охорони спадщини, що передбачає збереження автентичності, інтеграцію спадщини у сталий розвиток, участь громад та відповідальне туристичне використання культурних цінностей. Таким чином, міжнародний досвід є важливим методологічним підґрунтям для формування національних стратегій охорони спадщини та розвитку культурного туризму, забезпечуючи баланс між консервацією, економічною доцільністю та соціокультурною значущістю.

1.3. Нормативно-правове забезпечення охорони і використання історико-культурної спадщини в Україні

Нормативно-правове забезпечення охорони історико-культурної спадщини в Україні ґрунтується на комплексній системі законодавчих актів, державних стратегій та програм, а також на міжнародних конвенціях, ратифікованих нашою державою. Ця система визначає правові засади збереження, використання та популяризації культурної спадщини, встановлює механізми державного контролю, регулює відповідальність за порушення охоронного режиму та інтегрує українську політику у міжнародний правовий простір.

До системи також входять (Табл. 1.3.): Закон України «Про музеї та музейну справу», Закон України «Про охорону археологічної спадщини», Закон України «Про культуру», Закон України «Про охорону архітектурної спадщини», Земельний кодекс України (розділи про землі історико-культурного призначення), Бюджетний та Податковий кодекси (у частині фінансування та пільг для суб'єктів охоронної діяльності) [1-7] .

Таблиця 1.3. Основні законодавчі акти у сфері охорони спадщини в Україні

Документ	Рік ухвалення	Ключові положення	Сфера регулювання
Закон «Про охорону культурної спадщини»	2000	Статус пам'яток, облік, зони охорони, відповідальність, реставрація	Управління культурними об'єктами
Закон «Про охорону археологічної спадщини»	2004	Порядок проведення археологічних досліджень, збереження артефактів	Археологічні об'єкти
Закон «Про музеї та музейну справу»	1995	Діяльність музеїв, облік фондів, доступність	Музейна справа
Закон «Про культуру»	2010	Організація культурної діяльності, захист культурних цінностей	Культурні інституції
Земельний кодекс України	2001	Землі історико-культурного призначення	Охоронні території
Податковий та Бюджетний кодекси	2010	Фінансування, податкові стимули для охорони пам'яток	Економічні механізми

Джерело: сформовано автором на основі джерел [1-7]

Законодавча база України у сфері охорони спадщини характеризується багаторівневістю та комплексністю. Ключовим нормативним актом є Закон України «Про охорону культурної спадщини» (2000 р.), який визначає правові засади збереження об'єктів національної, регіональної та місцевої значущості, встановлює порядок їх обліку, реставрації, фінансування та охоронних зобов'язань.

Ці документи формують юридичну основу управління пам'ятками, визначають повноваження органів влади, права та обов'язки власників, а також встановлюють режими використання об'єктів у туристичній діяльності.

Україна використовує низку державних стратегічних документів, що інтегрують охорону спадщини у соціально-економічний розвиток територій. Вони спрямовані на збереження об'єктів, удосконалення менеджменту, розвиток культурної інфраструктури та підвищення туристичної привабливості. Основні програми включають (Табл. 1.4.): Державна програма збереження та використання об'єктів культурної спадщини; Стратегія розвитку культури України до 2030 року; Стратегія сталого розвитку туризму та курортів; Державна цільова програма «Велика реставрація» (2021–2030); Національна програма «Збереження нематеріальної культурної спадщини». Ці документи визначають пріоритетні напрями — реставрація пам'яток, цифровізація спадщини, регіональні культурні кластери, розвиток культурних маршрутів і туристичної інфраструктури, інтеграція спадщини у місцеві стратегії.

Таблиця 1.4. Основні державні програми та стратегії у сфері охорони історико-культурної спадщини

Програма / Стратегія	Мета	Основні напрями реалізації
«Велика реставрація»	Відновлення національних пам'яток	Реставрація, консервація, адаптація до туризму
Стратегія розвитку культури до 2030 р.	Модернізація культурної сфери	Оцифрування, культурні індустрії, освіта
Програма збереження нематеріальної спадщини	Охорона живих традицій	Реєстр елементів, підтримка громад
Стратегія розвитку туризму	Використання спадщини як туристичного ресурсу	Кластери, маршрути, промоція

Джерело: сформовано автором на основі джерел [35-39]

28 березня 2025 року Кабінет Міністрів України ухвалив Стратегію розвитку культури на період до 2030 року. Разом зі Стратегією затверджено операційний план її реалізації на 2025–2027 роки. Стратегія є документом середньострокового планування державної політики, що містить аналіз поточного стану справ у сфері культури, структурує та узагальнює основні проблеми, виклики і тенденції, на основі яких визначає цілі, пріоритети та завдання державної політики у сфері культури на період до 2030 року. Мета Стратегії полягає в утвердженні культури як базису національної ідентичності, потужного чинника соціальної згуртованості, розвитку людського капіталу та впізнаваності України у світі [21] .

Україна є учасницею ключових міжнародних конвенцій у сфері охорони історико-культурної спадщини, що формують міжнародно-правову базу та забезпечують відповідність національної політики глобальним стандартам. До них належать (Таб. 1.5.):

- Конвенція UNESCO про охорону всесвітньої культурної і природної спадщини (1972);
- Конвенція про охорону нематеріальної культурної спадщини (2003);
- Конвенція про заборону незаконного ввезення та вивезення культурних цінностей (1970);
- Європейська культурна конвенція (1954);
- Флорентійська ландшафтна конвенція (2000);
- Гранадинська конвенція про охорону архітектурної спадщини Європи (1985).

Україна активно впроваджує ці міжнародні норми шляхом: створення Державного реєстру нерухомої спадщини, гармонізації національного законодавства з європейськими стандартами, участі у програмах UNESCO та ICOMOS, включення об'єктів до Списку світової спадщини, звітності про стан збереження пам'яток.

Таблиця 1.5. Міжнародні конвенції та механізми їх імплементації в Україні

Конвенція	Рік	Основний зміст	Імплементація в Україні
Конвенція UNESCO (1972)	1972	Захист культурної та природної спадщини	Реєстр спадщини, охоронні зони, звітність
Конвенція про нематеріальну спадщину	2003	Охорона традицій, знань, ремесел	Нац. перелік НКС, підтримка громад
Конвенція 1970 року	1970	Протидія незаконному обігу культурних цінностей	Митний контроль, кримінальна відповідальність
Європейська культурна конвенція	1954	Європейська інтеграція культури	Участь у програмах ЄС
Гранадинська конвенція	1985	Охорона архітектурної спадщини	Реставрація, паспортизація, зони охорони
Ландшафтна конвенція	2000	Охорона культурних ландшафтів	Регіональні програми охорони ландшафтів

Джерело: сформовано автором на основі джерел [10, 25-29]

Нормативно-правова система охорони історико-культурної спадщини в Україні формує комплексний правовий простір, у якому поєднуються національні законодавчі акти, державні стратегічні документи та міжнародні нормативні інструменти. Її фундамент становлять закони, що визначають юридичний статус об'єктів спадщини, окреслюють механізми їх охорони, фінансування, використання та відповідальності за порушення охоронних режимів. У центрі цієї системи перебуває Закон України «Про охорону культурної спадщини», який створює базові засади політики збереження, встановлює вимоги до паспортизації пам'яток, регулює порядок надання їм статусу та функціонування охоронних зон. Доповнюють його спеціалізовані закони, що охоплюють археологічну спадщину, музеї, культурні інституції та земельні ресурси історико-культурного призначення, забезпечуючи цілісність правового поля [32, 33].

Важливу роль відіграють державні програми та стратегії, які забезпечують практичну реалізацію законодавчих норм і визначають пріоритети культурної політики. Програми «Велика реставрація», стратегічні документи у сфері культури, туризму, нематеріальної спадщини та регіонального розвитку розширюють

можливості держави та місцевого самоврядування у збереженні та промоції спадщини. Їхня спрямованість на модернізацію культурної інфраструктури, цифровізацію, формування туристичних кластерів і підтримку традиційних культурних практик є інструментом інтеграції спадщини у соціально-економічний розвиток територій. Таким чином, державні стратегії виступають містком між законодавчими нормами та їх практичним втіленням.

Важливою складовою нормативно-правового забезпечення є імплементація міжнародних конвенцій. Участь України в конвенційних механізмах UNESCO, Ради Європи та міжнародних професійних організацій (ICOMOS, ICCROM) не лише зобов'язує дотримуватися глобальних стандартів, а й сприяє інтеграції української політики у світовий культурний простір. Ратифікація Конвенції UNESCO 1972 року, Конвенції про нематеріальну спадщину 2003 року, європейських архітектурних і ландшафтних конвенцій забезпечує впровадження принципів автентичності, цілісності, сталого використання та відповідальності. Механізми звітності, оцінки стану збереження, міжнародні місії та експертна підтримка підвищують рівень управління спадщиною та сприяють зростанню авторитету України на міжнародній арені.

Інтеграція міжнародних зобов'язань із національною системою охорони сприяє формуванню збалансованої моделі, що поєднує консервацію та можливість відповідального використання культурних об'єктів у туристичній сфері. У сучасних умовах такі підходи дозволяють не лише зберегти цінні об'єкти, а й ефективно включити їх у стратегії розвитку територій, підвищуючи туристичну конкурентоспроможність, сприяючи економічному зростанню та формуючи ціннісну базу національної ідентичності.

Нормативно-правове забезпечення охорони та використання спадщини в Україні є багатовимірною, багаторівневою та динамічною системою, що відображає прагнення держави до збереження культурних ресурсів як складової сталого розвитку та інтеграції у міжнародну культурну спільноту. Воно забезпечує

не лише юридичний інструментарій збереження спадщини, але й створює умови для її інноваційного використання, розвитку культурного туризму, підвищення культурної компетентності суспільства та формування позитивного іміджу України у світі. Саме тому дана система виступає ключовим елементом державної культурної політики та стратегічним ресурсом для майбутніх поколінь.

1.4. Методологічні засади дослідження історико-культурної спадщини в Україні

Методологія дослідження історико-культурної спадщини в Україні ґрунтується на міждисциплінарному поєднанні підходів історичних, культурологічних, географічних, соціологічних та економічних наук. Багатовимірність спадщини як об'єкта наукового аналізу зумовлює необхідність використання різноманітних методів, спрямованих на вивчення її структурних характеристик, територіальної організації, стану збереження та потенціалу для туристичного використання. Цілісність методологічної бази дозволяє не лише виявляти об'єктивні особливості функціонування об'єктів спадщини, але й формувати комплексні аналітичні моделі для обґрунтування управлінських рішень у сфері культурної політики та туризму.

Одним із ключових методів є статистичний аналіз, що забезпечує кількісне вивчення об'єктів спадщини та пов'язаних із ними процесів. Він дозволяє визначити динаміку чисельності пам'яток, їхню типологічну структуру, рівень збереженості та ступінь залучення у туристичну діяльність. Статистичні дані є основою для аналізу туристичних потоків, фінансових витрат на реставрацію, обсягів інвестицій та соціально-економічних ефектів, що виникають при використанні спадщини в туризмі. Завдяки цьому методіві можливим є не лише опис поточного стану об'єктів, а й формування прогнозів щодо їх подальшого функціонування та інтеграції в туристичну галузь.

Важливе місце в методології дослідження займають картографування та геоінформаційні технології, які дозволяють аналізувати просторову організацію спадщини. Картографічний підхід визначає територіальні диспропорції у розміщенні культурних ресурсів, виділяє регіони їх концентрації, встановлює зв'язки між пам'ятками та інфраструктурою. Застосування геоінформаційних систем дає змогу проводити просторове моделювання, візуалізувати межі охоронних зон, оптимізувати туристичні маршрути та визначати потенційні локації для розвитку культурного туризму. Картографічний аналіз значно поглиблює розуміння взаємодії історико-культурної спадщини з територіальним розвитком та урбанізаційними процесами [33].

Аналітичний потенціал методології дослідження суттєво підсилюється застосуванням SWOT-аналізу, який дозволяє комплексно оцінити внутрішні та зовнішні чинники функціонування об'єктів спадщини. Цей метод виявляє сильні сторони об'єктів, що формують їхню конкурентоспроможність у туристичному середовищі, а також слабкі сторони, які потребують управлінських рішень або фінансової підтримки. Аналіз можливостей і загроз дає змогу визначити стратегічні напрями розвитку, передбачити вплив зовнішніх ризиків (воєнні дії, урбанізація, кліматичні зміни) та оцінити перспективність включення спадщини у нові туристичні продукти. SWOT-аналіз є важливим методичним інструментом стратегічного планування, що дозволяє поєднати охоронні, економічні та туристичні аспекти розвитку культурних ресурсів.

Особливе значення у дослідженні спадщини мають соціологічні методи, які забезпечують вивчення суб'єктивних аспектів сприйняття культурних об'єктів. Опитування туристів, місцевих мешканців, працівників музеїв і експертів дозволяють встановити рівень привабливості пам'яток, визначити бар'єри доступності, оцінити якість туристичного обслуговування та соціальну значущість об'єктів. Соціологічні методи допомагають отримати інформацію, недоступну статистичним чи просторовим аналізам, — ставлення громади до спадщини, її

готовність брати участь у її збереженні, сприйняття туристичного навантаження та проблеми, пов'язані з використанням пам'яток. Такі дані є надзвичайно важливими для розробки стратегій сталого використання спадщини та залучення громади до управління нею. Соціологічні методи дозволяють вивчити ставлення населення, туристів та експертів до об'єктів спадщини. До них належать: анкетування туристів і місцевих мешканців; глибинні інтерв'ю з фахівцями (науковці, музейники, реставратори); фокус-групи; контент-аналіз медійних матеріалів; аналіз туристичних відгуків. Застосування соціологічних методів сприяє виявленню соціальної значущості спадщини, рівня її привабливості, проблем у сфері доступності та управління.

Таблиця 1.4. – Основні методи дослідження історико-культурної спадщини

Метод	Призначення	Очікувані результати
Статистичний аналіз	Кількісна оцінка спадщини, туристичних потоків, фінансів	Дані для прогнозування та стратегічного планування
Картографування, ГІС	Просторовий аналіз і моделювання	Карти пам'яток, маршрути, кластеризація територій
SWOT-аналіз	Оцінка внутрішніх і зовнішніх чинників	Виявлення потенціалу та ризиків розвитку
Соціологічні методи	Дослідження громадської думки та туристської поведінки	Оцінка привабливості та соціальної цінності об'єкта

Джерело: сформовано автором на основі джерел [22, 24]

Не менш важливим елементом методологічних засад є підходи до оцінювання туристичного потенціалу об'єктів спадщини. Оцінювання потенціалу передбачає багатовимірний аналіз, який охоплює культурно-історичну цінність, стан автентичності, збереженість, можливість адаптації об'єкта до потреб туристів, ступінь розвиненості інфраструктури, рівень безпеки, інформаційну доступність та логістичні характеристики. Важливою складовою є також економічна оцінка, що включає аналіз очікуваних доходів, витрат на реставрацію, потенційних інвестицій,

а також мультиплікаційного ефекту для регіону. Застосування соціокультурного підходу дозволяє враховувати роль об'єкта у формуванні локальної ідентичності, культурних практик та взаємодії з місцевою громадою. Інтегральне оцінювання туристичного потенціалу дає можливість визначити найбільш перспективні об'єкти для туристичного розвитку, обґрунтувати інвестиційні проєкти та сформувати ефективні моделі використання спадщини.

Таким чином, методологічні засади дослідження історико-культурної спадщини в Україні формують комплексну систему, яка дозволяє всебічно вивчати, аналізувати й оцінювати культурні ресурси як важливий стратегічний компонент туристичної діяльності та регіонального розвитку. Поєднання статистичних, просторових, соціологічних і стратегічних методів забезпечує багатовимірність дослідження, тоді як використання сучасних підходів до оцінювання туристичного потенціалу дозволяє приймати науково обґрунтовані управлінські рішення та формувати ефективні моделі сталого використання спадщини. Комплексність методології робить її універсальним інструментом для аналізу культурної спадщини в умовах сучасних трансформацій та зростання ролі культурного туризму в економіці України.

РОЗДІЛ 2. АНАЛІЗ СУЧАСНОГО СТАНУ ВИКОРИСТАННЯ ІСТОРИКО-КУЛЬТУРНИХ РЕСУРСІВ У ТУРИЗМІ В РЕГІОНАХ УКРАЇНИ

2.1. Аналіз структурних та просторових особливостей історико-культурного потенціалу регіонів України

Історико-культурний потенціал регіонів України сформований багатовіковим розвитком державності, етнокультурних традицій, релігійних центрів та урбаністичних культурних осередків. Структура та типологія об'єктів історико-культурної спадщини відзначаються значною різноманітністю, що включає археологічні пам'ятки, архітектурні ансамблі, сакральні споруди, фортифікаційні комплекси, об'єкти промислової та технічної спадщини, музеї, меморіальні місця, традиційні культурні ландшафти та елементи нематеріальної спадщини. Така різноманітність забезпечує високий туристичний потенціал регіонів, сприяє формуванню індивідуальних туристичних продуктів і створює основу для просторової диференціації культурного туризму.

Структурний аналіз показує, що найбільшу частку у загальному масиві спадщини становлять архітектурні та містобудівні пам'ятки різних історичних періодів. Наприклад, у Львівській області зосереджено понад 4 тисячі об'єктів культурної спадщини, включно з історичним центром Львова — об'єктом Світової спадщини UNESCO, ансамблем Бернардинського монастиря та численними пам'ятками сакрального бароко. Іншим значним осередком архітектурної спадщини є Київ, де зосереджені Софія Київська та Києво-Печерська лавра (також у списку UNESCO), історичний Верхньомістський комплекс, храми XI–XII ст., пам'ятки часів козацької доби та імперського урбанізму XIX ст. Одеська область вирізняється пам'ятками пізнього класицизму та модерну, зокрема Оперним театром, Потьомкінськими сходами та історичним центром, який сьогодні подано до розгляду UNESCO [10-14].

Важливу групу становлять фортифікаційні об'єкти, представлені замками та оборонними комплексами Західної України. Наприклад, Кам'янець-Подільська фортеця, Хотинська фортеця, Олеський, Золочівський та Підгорецький замки формують ядро туристичного маршруту «Золота підкова Львівщини». У Закарпатській області домінує Мукачівський замок Паланок, який за рівнем збереженості вважається одним із кращих оборонних комплексів України. Такі об'єкти не лише мають історико-культурну цінність, але й відіграють вагомую роль у формуванні туристичної привабливості регіонів.

Карта на Рис. 2.1 демонструє, що історико-культурний потенціал України є надзвичайно високим, територіально розгалуженим і структурно різноманітним. Щільність позначок на мапі свідчить про те, що практично кожен регіон має значну кількість об'єктів спадщини різних типів — архітектурні пам'ятки, сакральні споруди, фортифікаційні комплекси, музеї, археологічні місця, пам'ятники технічної та індустріальної спадщини, природно-культурні ландшафти та нематеріальні традиції.

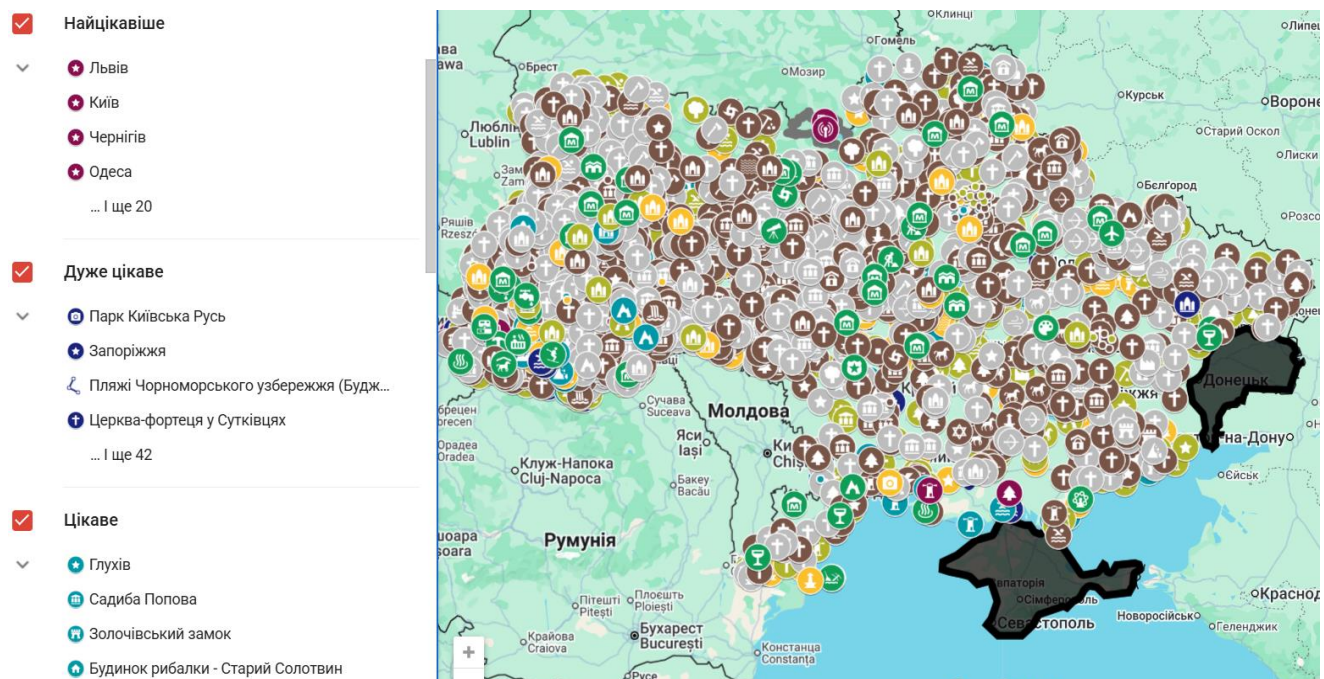

Рис. 2.1. Класифіковане розміщення туристично привабливих об'єктів історико-культурної спадщини регіонів України

Західна Україна вирізняється особливою концентрацією культурних ресурсів: замки, середньовічні міста, дерев'яні церкви Карпат, етнокультурні поселення та великі туристичні центри (Львів, Чернівці).

Центральна Україна представлена об'єктами Київської Русі, козацького періоду та бароковими архітектурними ансамблями (Київ, Чернігів, Полтава).

Південні регіони мають унікальне поєднання античних міст, портової урбаністики та морських культурних ландшафтів (Одеса, Миколаїв, Херсонщина).

Схід України характеризується модерною та індустріальною спадщиною, а також об'єктами козацької історії та степових культурних просторів (Харків, Дніпро, Запоріжжя).

Північні області зберігають фортифікаційні споруди, монастирі, стародавні храми й культурні ландшафти Волині та Полісся.

Карта демонструє, що Україна має рівномірно високий історико-культурний потенціал, проте окремі регіони — Львівщина, Київ, Одеса, Закарпаття — виступають головними туристичними ядрами завдяки поєднанню кількості, якості й збереженості об'єктів, а також розвиненій туристичній інфраструктурі. Це створює передумови для формування національних і регіональних туристичних маршрутів та креативних кластерів історико-культурної спадщини [37-38].

Археологічна спадщина України представлена унікальними комплексами, що охоплюють періоди від трипільської культури до Київської Русі й козацької доби. Значну культурно-туристичну роль відіграють Кам'яна Могила (Запорізька обл.), Більське городище на Полтавщині, розкопки античного Ольвійського поліса (Миколаївська обл.). Вони приваблюють не лише туристів, а й дослідників, сприяючи розвитку наукового туризму.

Особливу категорію становлять об'єкти нематеріальної культурної спадщини, які включені до Національного переліку елементів НКС та до репрезентативного списку UNESCO (наприклад, українська хлібопекарська традиція, борщ як культурне явище, петриківський розпис). Їх географічний розподіл підсилює туристичну

унікальність окремих регіонів: Петриківка (Дніпропетровська обл.) як центр декоративно-ужиткового мистецтва, Косів (Івано-Франківська обл.) — осередок гуцульської кераміки, Карпати — ареал трембітарства та пастуших традицій.

Аналіз географічного розподілу культурних ресурсів свідчить про високу концентрацію спадщини у Західному, Центральному та Південному регіонах України. Західна Україна вирізняється щільністю пам'яток середньовічної архітектури, сакральної культури та народних традицій. Центральний регіон — серце української державності, пов'язане з літописними княжими містами, об'єктами доби козацтва, гетьманськими резиденціями (Чигирин, Батурин). Південний регіон поєднує античну та імперсько-урбаністичну спадщину з багатою морською історією, що зумовлює розвиток культурно-портового туризму. Східний регіон характеризується поєднанням індустріальної та модерної спадщини, наприклад, конструктивістська архітектура Харкова чи промислові об'єкти Дніпровського промислового вузла, які нині розглядаються як потенційні об'єкти індустріального туризму [39-42].

Таблиця 2.1 узагальнює регіональні особливості історико-культурного потенціалу України, демонструючи значні відмінності у типології спадщини, рівні її збереженості та туристичній привабливості. Найвищу концентрацію добре збережених і туристично значущих об'єктів мають Львівська, Івано-Франківська, Закарпатська, Київська та Одеська області, де поєднані унікальні архітектурні ансамблі, сакральні пам'ятки, фортифікаційні споруди, музеї та елементи нематеріальної спадщини. Ці регіони виступають провідними туристичними центрами України.

Центральні та північні області (Полтавська, Чернігівська, Черкаська) вирізняються значним історичним потенціалом — пам'ятками доби Київської Русі та козацької держави — проте їхній туристичний потенціал використаний не повністю через нерозвинену інфраструктуру та слабку промоційну діяльність. Південні та східні регіони (Одеса, Дніпро, Запоріжжя, Миколаїв) характеризуються поєднанням

античної, індустріальної та модерної спадщини, що формує унікальні можливості для розвитку культурного та індустріального туризму. Ступінь збереженості об'єктів у цих регіонах різний і залежить від історичних обставин, урбанізаційного навантаження та воєнних ризиків.

Таблиця 2.1. – Історико-культурний потенціал регіонів України: приклади об'єктів, ступінь збереженості та туристична значущість

Область	Типові об'єкти спадщини	Конкретні приклади	Ступінь збереженості	Туристична значущість
Львівська область	Сакральна архітектура, середньовічні замки, історичні центри	Історичний центр Львова (UNESCO), Олеський, Підгорецький замки	Високий, активні реставрації	Дуже висока: культурні маршрути, фестивалі
Івано-Франківська область	Дерев'яні церкви, етнокультурні ландшафти	Церкви в Ясінях і Ворохті, Косівська мальована кераміка	Середній–високий	Висока: етнотуризм, гори, ремесла
Закарпатська область	Фортифікації, сакральна архітектура, етнічна спадщина	Замок Паланок, Ужгородський замок, дерев'яні храми	Високий	Висока: транскордонні маршрути
Київ та Київська область	Пам'ятки Київської Русі, храми, музеї	Софія Київська, Києво-Печерська Лавра (UNESCO), Межигір'я	Високий	Дуже висока: національний та міжнародний туризм
Чернігівська область	Давньоруські пам'ятки, барокові храми	Антонієві печери, Спасо-Преображенський собор	Середній	Середня: недостатня промоція
Полтавська область	Археологічні комплекси, козацька історія	Більське городище, Полтавська битва	Середній–високий	Середня: потенціал до зростання
Одеська область	Урбаністична спадщина, портова історія	Потьомкінські сходи, Оперний театр, Ольвія	Високий	Дуже висока: міжнародний туризм
Чернівецька область	Архітектурні ансамблі, освітня спадщина	Резиденція митрополитів Буковини (UNESCO)	Високий	Висока

Продовження таблиці 2.1.

Область	Типові об'єкти спадщини	Конкретні приклади	Ступінь збереженості	Туристична значущість
Харківська область	Модернізм, індустріальна спадщина	Держпром, будівлі конструктивізму	Середній	Середня
Дніпропетровська область	Індустріальні та козацькі об'єкти	Козацькі простори Запорожжя, музеї ракетобудування	Середній	Середня–висока
Миколаївська область	Античні міста, портова спадщина	Ольвія, старі суднобудівні підприємства	Змінний	Середня
Волинська область	Замки, сакральна спадщина	Луцький замок, костели	Високий	Висока
Тернопільська область	Замки, палаци	Збаразький замок, Вишнівецький палац	Середній	Висока
Черкаська область	Козацькі пам'ятки, шевченківські місця	Чигирин, Суботів, Холодний Яр	Середній	Висока
Херсонська область	Археологія, степові ландшафти	Асканія-Нова, Олешківська Січ	Середній–низький (через війну)	Потенціал до відновлення
Запорізька область	Козацька спадщина, скелі, острови	Хортиця, Кам'яна Могила	Середній	Висока національна значущість

Джерело: сформовано автором на основі джерел [30-31, 34-36]

Україна має надзвичайно багатий, але територіально неоднорідний історико-культурний ресурс, який визначає специфіку туристичного розвитку регіонів та створює основу для формування індивідуальних туристичних продуктів. Ступінь збереженості об'єктів спадщини суттєво варіює між регіонами. Найкраще збережені об'єкти знаходяться у Львівській, Івано-Франківській, Чернівецькій та Закарпатській областях, де туристична інфраструктура активно підтримує відновлення пам'яток. Складнішою є ситуація у регіонах, що зазнали воєнних руйнувань або економічного занепаду, зокрема у Харківській, Чернігівській, Запорізькій та Донецькій областях, де численні об'єкти потребують реставрації або консервації.

Нормативно-правовий статус об'єктів спадщини також відіграє важливу роль у визначенні їх туристичного потенціалу. В Україні функціонує кілька рівнів

охорони: об'єкти національного значення, місцевого значення та об'єкти, включені до Списку всесвітньої спадщини UNESCO. Найвищий рівень міжнародного визнання мають Софія Київська, Києво-Печерська лавра, історичний центр Львова та дерев'яні церкви Карпатського регіону. Ці об'єкти формують глобальну туристичну впізнаваність України, забезпечують стабільний туристичний потік і є ключовими елементами міжнародних культурних маршрутів.

Регіональні відмінності у використанні історико-культурного потенціалу зумовлені не лише відмінностями матеріальної та нематеріальної спадщини, але й рівнем розвитку інфраструктури, фінансового забезпечення та туристичного менеджменту. Для прикладу, Львівська область активно розвиває культурний туризм через брендovanі маршрути, фестивалі та промоційні стратегії; Київ — через концентрацію національних музеїв та історичних пам'яток; Одещина — через поєднання морської, етнічної та урбаністичної спадщини; Карпати — через етнокультурні традиції й сакральну дерев'яну архітектуру. Разом з тим, такі регіони як Полтавщина чи Чернігівщина мають високий історико-культурний потенціал, але недостатній рівень туристичного освоєння, що створює перспективи для майбутнього розвитку.

Таким чином, історико-культурний потенціал України має виражений регіональний характер і відзначається значною типологічною та географічною різноманітністю. Визначення просторових диспропорцій, ступеня збереженості та туристичної значущості об'єктів є важливою передумовою для формування ефективних моделей використання спадщини, розвитку туристичних кластерів, планування маршрутів та посилення міжнародної конкурентоспроможності регіонів.

2.2. Оцінка рівня використання історико-культурних ресурсів у туристичній діяльності в регіонах України

Оцінювання рівня використання історико-культурних ресурсів у сучасній туристичній діяльності України потребує комплексного врахування як традиційних

показників туристичної активності, так і нових факторів, пов'язаних із воєнною ситуацією. Історико-культурні об'єкти продовжують відігравати роль ядра туристичних потоків у безпечних регіонах, формувати унікальні туристичні продукти та виступати основою для брендового позиціонування територій. Проте їхня туристична функціональність суттєво залежить від рівня безпеки, стану збереженості, доступності та можливостей інфраструктури.

Інтенсивність туристичних потоків у довоєнний та воєнний період демонструє значні зміни. Якщо до 2022 року основними туристичними магнітами були Київ, Львів, Одеса, Кам'янець-Подільський, Чернівці, Полтава та Ужгород, то після початку повномасштабної війни просторовий розподіл потоків змістився переважно у Західні області, які залишаються відносно безпечними. За даними ДАРТ та місцевих адміністрацій, у 2022–2024 роках найбільший приріст внутрішнього туризму зафіксовано у Львівській, Закарпатській, Івано-Франківській та Тернопільській областях. Львів зберіг статус провідного культурного центру, завдяки розвиненій інфраструктурі, численним музеям, історичним кварталам і масштабним подієвим активностям. Закарпаття зміцнило позиції за рахунок поєднання фортець, сакральної архітектури та природно-культурних ландшафтів, що приваблюють туристів попри обмеження, спричинені воєнним станом.

Розвиток туристичної інфраструктури у безпечних регіонах адаптується до нових умов. Відбувається активне створення внутрішніх культурних маршрутів, оновлення музеїв та розвиток цифрових сервісів. Наприклад, у Львові реалізовано ініціативи «Безпечний туризм», відкрито нові експозиції у музеї «Територія Терору» та Музеї Міста. На Івано-Франківщині зроблено акцент на етнокультурні продукти, етнопарки, майстерні ремесел, гастрономічні тури. Закарпаття просуває фортифікаційні маршрути: Мукачівський замок, Ужгородський замок, Королівський замок у Виноградові. Популярність окремих об'єктів та туристичних маршрутів також зазнала трансформацій. Об'єкти UNESCO — Львівський історичний центр (Рис. 2.2.), дерев'яні церкви Карпатського регіону, Софія Київська та Києво-Печерська лавра —

залишаються ключовими символами української культурної ідентичності, хоча відвідуваність об'єктів у центральних і східних регіонах зменшилася через підвищені ризики. У Карпатах популярності набули нові культурно-освітні маршрути: «Шлях дерев'яної архітектури», «Музейні стежки Гуцульщини», «Замки Закарпаття». На Волині активно розвивається «Маршрут князівських столиць», який охоплює Луцький замок, Олику та давні сакральні пам'ятки [35-38] .

Рис. 2.2. Панорамне зображення центральної частини Львова, зокрема район Старого міста

Наприклад, історичний центр Львова, поданий на рисунку (Рис.2.2.), є важливим інструментом просторового аналізу урбанізованих територій із високою концентрацією об'єктів історико-культурної спадщини. Панорамний ракурс дозволяє комплексно оцінити архітектурно-планувальну структуру міста, домінантність культових споруд та характер історичної забудови, що формує туристичну привабливість регіону. Представлена панорама демонструє густу та багатошарову міську тканину, у межах якої виразно виділяються сакральні пам'ятки,

Домініканський собор, ансамбль Успенської церкви з вежею Корнякта та низка інших елементів, що є невід’ємними складовими культурного ландшафту Львова. У наукових дослідженнях такі зображення слугують основою для комплексної оцінки ступеня збереженості історичного середовища, просторової взаємодії між архітектурними об’єктами та їхнього потенціалу для туристичного використання.

На рисунку зображено панораму центральної частини Львова з характерними історико-архітектурними домінантами міста. У композиційному центрі виділяється масивна будівля Домініканського собору з великою куполою, а поруч — вежа Корнякта та ансамбль Успенської церкви, що формують один із ключових сакральних комплексів Львова. На другому плані простежується щільна історична забудова кварталів навколо площі Ринок, яка є ядром міського простору та відображає багатовіковий розвиток урбаністичної структури. Загальний вигляд ілюструє гармонійне поєднання архітектурних стилів різних епох, що визначають культурну цінність Львова та його високий туристичний потенціал.

Натомість на Півдні та Сході — Одеса, Чернігів, Полтава, Запоріжжя — відвідуваність значно скоротилася або стала обмеженою. Частина об’єктів постраждала від бойових дій: Музей Сковороди на Харківщині, пам’ятки Чернігова, історичні будівлі у Харкові, Одеські пам’ятки. Це негативно вплинуло на туристичну привабливість регіонів та обмежило використання їх культурного потенціалу [36].

Важливою тенденцією стала участь спадщини у формуванні туристичних продуктів і брендингу територій. Західні регіони активно застосовують культурну спадщину для створення цілісних туристичних брендів: «Львів — місто кави та історії», «Карпати — край традицій», «Закарпаття — земля замків і виноробства». Міста використовують культурні коди для промоції: гуцульське різьблення, лемківська культура, бойківські традиції, історична архітектура Львова та Чернівців. Інноваційний напрями — віртуальні тури, цифрові реконструкції замків, інтерактивні музейні простори — сприяють підтриманню туристичної активності навіть в умовах війни.

Статистичні дані та сучасні тенденції культурного туризму показують, що внутрішній туризм став домінуючим: у 2023–2024 рр. понад 70–80% туристичних подорожей припадало на внутрішні поїздки, тоді як міжнародний туризм суттєво скоротився. При цьому відзначається зростання інтересу до:

- малих музеїв і локальної історії;
- етнографічних парків і ремісничих осередків;
- безпечних культурних просторів для сімейного відпочинку;
- волонтерсько-пізнавального туризму;
- культурної мобільності внутрішньо переміщених осіб.

Попит на культурний туризм зберігається, але зміщується до форматів «безпечних територій» та короткотермінових подорожей. Туристи віддають перевагу маршрутам у Карпатах, Львівщині, Закарпатті, Волині, Тернопільщині, де поєднані історичні об'єкти та природні рекреаційні ресурси.

У сучасних умовах повномасштабної війни, що триває в Україні з 2022 року, оцінювання стану та використання історико-культурної спадщини набуває особливого значення. Воєнні дії суттєво вплинули на збереження, доступність та туристичну активність навколо культурних об'єктів, спричинивши нерівномірний розвиток регіонів та посиливши регіональні відмінності у використанні спадщини. Для системного аналізу ситуації доцільним є групування областей за макрорегіонами, що дозволяє не лише визначити стан спадщини у кожній частині країни, але й оцінити потенціал для подальшого розвитку культурного туризму в умовах воєнних та післявоєнних трансформацій. Таблиця 2.2 узагальнює ключові характеристики стану історико-культурних об'єктів у основних макрорегіонах України. Вона охоплює типологічну структуру спадщини, ступінь її збереженості, рівень доступності для туристів, інтенсивність воєнних ризиків та перспективи подальшого розвитку. Такий підхід дозволяє простежити не лише фактичні наслідки війни для культурних ресурсів, але й визначити нові тенденції у сфері культурного туризму та можливості його адаптації до безпекових викликів.

Таблиця 2.2. – Оцінка стану та використання історико-культурної спадщини в туристичній діяльності України за макрорегіонами (2022–2024)

Регіон України	Основні типи спадщини	Приклади ключових об'єктів	Стан збереженості в умовах війни	Доступність для туристів (2022–2024)	Рівень воєнних ризиків	Потенціал подальшого розвитку
Західний регіон (Львівська, Закарпатська, Івано-Франківська, Тернопільська, Волинська, Рівненська, Чернівецька)	Замки, сакральна архітектура, дерев'яні церкви, етнокультурна спадщина	Центр Львова (UNESCO), Замки Закарпаття, дерев'яні церкви Карпат, Луцький замок	Високий, окремі об'єкти реставруються	Висока, регіон став основним туристичним центром під час війни	Низькі	Дуже високий
Центральний регіон (Київська, Черкаська, Полтавська, Вінницька, Кіровоградська)	Давньоруські пам'ятки, козацькі місця, барокові храми	Софія Київська, Києво-Печерська Лавра, Чигирин, Полтавська битва	Середній: часткові пошкодження Києва та Чернігова	Середня–знижена, залежить від безпекової ситуації	Помірні–високі	Високий після стабілізації
Південний регіон (Одеська, Миколаївська, Херсонська, Запорізька)	Античні міста, портова урбаністика, степові культурні ландшафти	Одеса — історичний центр, Ольвія, Кам'яна Могила, Асканія-Нова	Середній–низький через пошкодження, окупацію частини територій	Низька, обмежена або відсутня	Високі – критичні	Значний лише після відновлення
Східний регіон (Харківська, Дніпропетровська, Донецька, Луганська)	Індустріальна спадщина, модернізм, козацька культура	Держпром, музеї ракетобудування, Святогірська Лавра	Низький: значні руйнування Харкова, Донеччини, Луганщини	Дуже низька, доступ обмежений	Високі – критичні	Високий потенціал після реконструкції
Північний регіон (Чернігівська, Сумська, Житомирська)	Давньоруські храми, оборонні споруди, сакральні комплекси	Чернігівський вал, Антонієві печери, Троїцький собор	Середній–низький: часткові руйнування	Низька–середня, залежить від загроз	Високі	Середній

Джерело: сформовано автором на основі джерел [23]

Подана таблиця 2.2. відображає суттєві регіональні відмінності у стані історико-культурної спадщини та її туристичному використанні в умовах війни. Західний регіон характеризується найвищим рівнем збереженості культурних ресурсів, мінімальними воєнними ризиками та високою доступністю для туристів. Саме ця частина країни стала головним центром внутрішнього культурного туризму у 2022–2024 роках, що зумовлено поєднанням безпеки, потужної інфраструктури та значної кількості історико-культурних об'єктів міжнародного рівня (Львів, Чернівці, Карпати, замки Закарпаття). Національні природні парки Львівщини володіють значною історикокультурною спадщиною, проте, лише у Яворівському НПП створено повноцінні апробовані маршрути, у які включено відвідування визначних історико-культурних об'єктів. Потенціал розвитку культурного туризму в регіоні оцінюється як дуже високий [34-37].

На відміну від Заходу, Центральний регіон демонструє середні показники доступності та збереженості, оскільки окремі території зазнали ракетних атак та мають підвищений рівень безпекових загроз. Незважаючи на це, регіон зберігає значний культурний капітал — пам'ятки Київської Русі, козацької держави, барокові ансамблі. Київ, Чигирин і Полтава залишаються символічними осередками національної пам'яті, а їхній туристичний потенціал зростатиме після стабілізації безпекової ситуації.

Південний регіон є одним із найбільш постраждалих. Багато пам'яток зазнало руйнувань (Одеса, Миколаїв), частина територій перебувала або перебуває під окупацією, що практично унеможливляє туристичне використання спадщини. Зниження доступності та високі воєнні ризики визначають низький поточний рівень туристичної активності. Водночас після деокупації регіон матиме значний потенціал відновлення завдяки унікальним ресурсам античної спадщини, портової урбаністики та культурних ландшафтів Причорномор'я.

Східний регіон постраждав найбільше: численні об'єкти Харківщини, Донеччини та Луганщини були зруйновані або пошкоджені, доступ до них обмежений. Туристична активність майже відсутня через інтенсивні бойові дії та

критичні загрози безпеці. Водночас індустріальна та модерна спадщина Сходу, а також видатні сакральні об'єкти (Святогірська лавра) мають високий потенціал реконструкції та майбутнього розвитку туристичного сектору після завершення війни.

Північний регіон має змішану динаміку: культурні ресурси Чернігівщини та Сумщини зазнали часткових руйнувань, однак зберігають значну історичну цінність та потенціал для майбутнього відновлення. Рівень доступності залишається обмеженим, але із стабілізацією ситуації регіон зможе активізувати культурний туризм завдяки важливим пам'яткам доби Київської Русі та унікальним сакральним комплексам. Війна суттєво загострила нерівномірність туристичного розвитку регіонів та актуалізувала потребу у диференційованих підходах до управління спадщиною. Західні області стали опорними центрами культурного туризму, тоді як Схід і Південь практично втратили можливість туристичного використання спадщини, хоча зберігають стратегічний потенціал для її подальшої ревіталізації у післявоєнний період [36].

Підсумовуючи, рівень використання історико-культурних ресурсів у туристичній діяльності України в умовах війни характеризується територіальною нерівномірністю, адаптивністю туристичної інфраструктури, переорієнтацією потоків у безпечні регіони та появою нових моделей культурного туризму, заснованих на локальності, мобільності та цифровізації. Історико-культурні ресурси залишаються важливим компонентом туристичного потенціалу держави, а їх активне використання у Західних та частині Центральних областей демонструє здатність галузі до трансформації та відновлення навіть у кризових умовах.

2.3. Визначення ключових проблем та чинників, що впливають на ефективність використання історико-культурних ресурсів

Ефективне використання історико-культурних ресурсів в умовах сучасних соціально-економічних трансформацій та воєнної нестабільності в Україні залежить від комплексу об'єктивних і суб'єктивних чинників, які визначають можливості їх

збереження, популяризації та адаптації до потреб туристичної галузі. Аналіз засвідчує, що ключовими бар'єрами розвитку виступають технічний стан об'єктів спадщини, обмеженість фінансових ресурсів, недостатня інфраструктурна підтримка, недостатня промоційна активність на національному і міжнародному рівнях, а також ризики воєнного стану та зростаючі антропогенні загрози.

Першочерговою проблемою є незадовільний технічний стан багатьох пам'яток, що зумовлено їхньою тривалою експлуатацією, природним старінням матеріалів та нерегулярним проведенням реставраційних робіт. Значна частина об'єктів історико-культурної спадщини потребує комплексної консервації, відновлення інженерних мереж та модернізації систем безпеки. Недостатній обсяг державних і місцевих інвестицій у реставраційні програми поглиблює проблеми фізичної деградації пам'яток та формує ризики втрати культурної автентичності окремих територій.

Для системного розуміння стану використання історико-культурних ресурсів необхідним є комплексний аналіз зовнішніх і внутрішніх чинників, що впливають на їх збереження, доступність та туристичну привабливість. Таблиця 2.3 узагальнює ключові проблеми, які визначають ефективність функціонування об'єктів культурної спадщини, та демонструє взаємозв'язок між їх поточним станом, рівнем туристичного та соціально-економічного використання й потенційними можливостями розвитку. Представлена структуризація дозволяє ідентифікувати основні бар'єри, що стримують інтеграцію культурної спадщини у сучасні моделі регіональної політики та туристичних стратегій, а також визначити пріоритетні напрями управлінського втручання [45-46].

Аналіз поданих у таблиці даних засвідчує багатовимірний характер проблем, що впливають на ефективність використання історико-культурних ресурсів. Найвагомим системним бар'єром є незадовільний технічний стан значної частини об'єктів, що прямо корелює зі зниженням їхньої туристичної привабливості та обмежує можливості для безпечної експлуатації.

Таблиця 2.3. – Проблеми ефективного використання історико-культурних ресурсів, їх вплив та можливі рішення

Проблема	Вплив на розвиток та використання історико-культурних ресурсів	Можливі рішення (управлінські, фінансові, інфраструктурні)
Незадовільний технічний стан пам'яток	Деградація автентичності, зниження безпеки відвідувачів, часткове або повне виведення об'єктів із туристичного обігу	Проведення реставрації та консервації; інвентаризація технічного стану; залучення державних, регіональних та міжнародних грантів; цифрова фіксація пам'яток
Недостатнє фінансування сфери охорони культурної спадщини	Обмеження реставраційних робіт, відсутність модернізації, низький рівень збереження об'єктів	Створення спеціальних фондів; державно-приватне партнерство; участь у міжнародних програмах; впровадження механізмів меценатства
Слабка туристична та транспортна інфраструктура	Зменшення доступності об'єктів, скорочення тривалості перебування туристів, низька конкурентоспроможність регіону	Розвиток транспортних маршрутів; модернізація навігаційної та інформаційної інфраструктури; створення сучасних туристичних центрів та сервісів
Низька промоційна та маркетингова активність	Обмежена впізнаваність, слабкий потік туристів, недооцінення культурного потенціалу територій	Формування регіональних брендів; активне використання цифрових платформ та соціальних мереж; створення промоційних кампаній та культурно-туристичних продуктів
Ризики воєнного стану	Руйнування пам'яток, обмеження мобільності туристів, зниження інвестиційної привабливості, необхідність евакуації та збереження фондів	Розробка планів безпеки та консервації; цифрова документація об'єктів; залучення міжнародних інституцій з охорони культурної спадщини; тимчасові виставкові формати
Антропогенні загрози (урбанізація, незаконні забудови)	Втрата історичного середовища, порушення охоронних зон, деградація культурного ландшафту	Посилення контролю та моніторингу; удосконалення законодавства; встановлення систем відеоспостереження; запровадження освітніх та культурно-просвітницьких програм
Фрагментованість управління культурною спадщиною	Відсутність координації між інституціями, дублювання функцій, неефективне використання ресурсів	Створення єдиних координаційних центрів; інтеграція управління у регіональні стратегії; розробка стандартів та протоколів співпраці
Недостатня інтеграція спадщини в регіональні стратегії розвитку	Невикористаний потенціал туризму, слабка економічна віддача, низький рівень соціального залучення	Включення об'єктів у програми регіонального розвитку; створення тематичних кластерів; розвиток креативних індустрій на основі спадщини
Проблема	Вплив на розвиток та використання історико-культурних ресурсів	Можливі рішення (управлінські, фінансові, інфраструктурні)

Джерело: власна розробка автора

Ця проблема поглиблюється хронічним дефіцитом фінансових ресурсів, який не дозволяє забезпечити належний рівень реставраційних робіт, проведення інженерної модернізації та створення інклюзивної інфраструктури. Недостатній обсяг фінансування у сфері охорони спадщини призводить до накопичення технічних ризиків і загострює загрозу втрати автентичних культурних елементів.

Важливою групою проблем є інфраструктурні обмеження, що охоплюють транспортну доступність, супутні сервіси та інформаційне забезпечення. Нерозвинена інфраструктура стримує формування комплексних туристичних продуктів, зменшує тривалість перебування відвідувачів та обмежує можливість включення об'єктів у регіональні та міжрегіональні маршрути. Додатково на ефективність використання культурних ресурсів негативно впливає низький рівень промоційної активності, що формує розрив між потенціалом території та її реальним позиціонуванням на туристичному ринку. Відсутність якісного брендингу і цифрової комунікації знижує впізнаваність об'єктів та рівень туристичного попиту.

Окремий блок проблем пов'язаний із зовнішніми загрозами – ризиками воєнного стану та зростаючим антропогенним тиском. Воєнні дії створюють пряму небезпеку фізичного знищення пам'яток і суттєво змінюють стратегії їхнього використання, спричиняючи зниження туристичних потоків та обмеження мобільності. Антропогенні чинники, такі як незаконні забудови, урбанізаційний тиск і вандалізм, призводять до порушення охоронних зон і поступової деградації історичного ландшафту [47].

Разом із тим аналіз свідчить про наявність значного потенціалу для подолання окреслених бар'єрів. Запропоновані рішення – від реставраційних програм і фінансових механізмів до розвитку інфраструктури, маркетингових стратегій та створення управлінських кластерів – формують системну основу для підвищення ефективності використання культурної спадщини. Їхня реалізація сприятиме посиленню туристичної конкурентоспроможності регіонів, зростанню економічних ефектів та поглибленню соціальної цінності історико-культурних ресурсів.

Важливим стримувальним чинником є обмеженість інфраструктури, яка охоплює транспортну доступність, інформаційне забезпечення, туристично-навігаційні системи, комфортні умови для відвідувачів та інтеграцію об'єктів у туристичні маршрути. Низький рівень інфраструктурної підтримки зменшує можливість формування конкурентоспроможних туристичних продуктів, обмежує тривалість перебування туристів у регіоні та знижує потенційні соціально-економічні ефекти.

Суттєвим бар'єром залишається недостатня промоційна активність. Багато регіонів не мають чітко сформованих брендів культурної спадщини, сучасних інструментів просування та ефективних цифрових комунікацій. Відсутність системної маркетингової політики ускладнює залучення внутрішніх і зовнішніх туристичних потоків, створюючи дисбаланс між фактичним ресурсним потенціалом та рівнем його використання.

У сучасних умовах значний вплив мають ризики воєнного стану, які включають загрозу фізичного знищення об'єктів, обмеження пересування, зниження інвестиційної активності та зміни пріоритетів державної політики. Воєнні дії спричиняють руйнування матеріальної спадщини, переміщення культурних цінностей, зниження туристичного попиту та зростання витрат на охорону й консервацію. Паралельно посилюються антропогенні загрози: урбанізаційний тиск, нелегальні забудови, комерціалізація охоронюваних територій, вандалізм і нераціональне використання рекреаційних ресурсів.

Попри наявні бар'єри, зберігаються значні перспективи та можливості підвищення туристичної привабливості історико-культурних ресурсів. Їх реалізація можлива через системне впровадження стратегічних механізмів розвитку, зокрема: модернізацію та цифровізацію музейних і культурних просторів; формування інтегрованих туристичних маршрутів; залучення міжнародних грантових програм реставрації; розвиток партнерства між державними інституціями, муніципалітетами та бізнес-сектором; створення регіональних кластерів культурного туризму.

Важливим напрямом є інтеграція спадщини у регіональні стратегії розвитку, що дозволить поєднати культурний потенціал із соціально-економічними пріоритетами територій, підвищити конкурентоспроможність туристичного сектору та посилити роль історико-культурних ресурсів у формуванні позитивного іміджу регіонів.

Таким чином, ефективне використання історико-культурної спадщини потребує комплексного підходу, який враховує одночасно проблеми збереження, інфраструктурні обмеження, маркетингові виклики та зовнішні ризики. Лише за умов системної координації дій, інноваційних управлінських рішень та стійкої фінансової підтримки культурна спадщина може стати потужним чинником сталого розвитку та ключовим елементом туристичної політики України.

2.4. Екологічні аспекти використання історико-культурних ресурсів у регіонах України

У сучасних умовах трансформації туристичної сфери України, зумовлених процесами євроінтеграції, децентралізації та зростанням ролі сталого розвитку, історико-культурні ресурси набувають особливого значення як базис формування конкурентоспроможного туристичного продукту регіонів. Водночас їх активне залучення у туристичний обіг обумовлює підвищення антропогенного навантаження на природне середовище, що актуалізує проблему врахування екологічних аспектів у процесі використання та збереження об'єктів культурної спадщини.

Екологічна специфіка використання історико-культурних ресурсів визначається тісним взаємозв'язком культурних об'єктів із природним ландшафтом, у межах якого вони функціонують. Значна частина пам'яток архітектури, археології, сакральної та оборонної спадщини України локалізована в екологічно чутливих зонах — гірських регіонах Карпат, історичних центрах міст, долинах річок, приморських та заповідних територіях. У таких умовах туристична діяльність без належного екологічного регулювання може призводити до деградації природних компонентів ландшафту, порушення ґрунтового покриву, трансформації

рослинності, посилення ерозійних процесів і зниження рекреаційної привабливості територій.

Суттєвий екологічний вплив чинить розвиток туристичної інфраструктури, що супроводжує використання історико-культурних ресурсів. Зростання транспортної доступності, інтенсивна забудова прилеглих територій, концентрація туристичних потоків у межах окремих об'єктів часто зумовлюють погіршення якості атмосферного повітря, збільшення обсягів твердих побутових відходів, підвищення рівня шумового навантаження та порушення історично сформованої просторово-ландшафтної структури. Особливо гостро ці проблеми проявляються в історичних центрах міст та на об'єктах масового туристичного відвідування, де перевищення допустимих рекреаційних навантажень створює ризики як для довкілля, так і для збереження культурної автентичності.

Важливим екологічним аспектом є вплив стану навколишнього природного середовища на фізичну збереженість об'єктів історико-культурної спадщини. Забруднення атмосферного повітря, підвищена концентрація агресивних хімічних сполук, коливання температурно-вологісного режиму прискорюють процеси руйнування будівельних матеріалів, що особливо небезпечно для пам'яток архітектури та монументального мистецтва. У цьому контексті екологічно орієнтоване управління туристичною діяльністю розглядається як необхідна умова збереження історико-культурних ресурсів у довгостроковій перспективі.

З позицій концепції сталого розвитку, використання історико-культурних ресурсів у регіонах України має ґрунтуватися на принципах екологічної збалансованості, раціонального природокористування та інтеграції екологічних вимог у систему туристичного планування. Для магістерського рівня дослідження важливим є обґрунтування необхідності застосування інструментів екологічного менеджменту, зокрема оцінки рекреаційного навантаження, екологічного моніторингу, стратегічної екологічної оцінки та екологічної сертифікації туристичних об'єктів і маршрутів.

Перспективним напрямом мінімізації негативного впливу туризму на історико-культурні території є розвиток екологічно орієнтованих форм туристичної діяльності — культурно-пізнавального, екологічного, сільського та подієвого туризму, які передбачають обмеження масовості, підвищення якості туристичного продукту та залучення місцевих громад до процесів управління ресурсами. Важливу роль у цьому процесі відіграє екологічна освіта туристів і формування екологічної відповідальності суб'єктів туристичної діяльності.

Важливим екологічним аспектом використання історико-культурних ресурсів у регіонах України є врахування наслідків кліматичних змін, які дедалі відчутніше впливають на стан як природного середовища, так і об'єктів культурної спадщини. Зростання частоти екстремальних погодних явищ, інтенсивних опадів, температурних коливань та підвищення вологості спричиняє прискорене фізичне зношення пам'яток, активізацію ерозійних і зсувних процесів, а також порушення гідрологічного режиму територій. У цьому контексті адаптація управління туристичним використанням історико-культурних об'єктів до кліматичних викликів, зокрема шляхом впровадження природоорієнтованих рішень, удосконалення систем водовідведення, регулювання сезонності туристичних потоків та посилення моніторингу екологічного стану територій, є необхідною умовою забезпечення їх довгострокової збереженості та стійкого розвитку регіонального туризму.

Таким чином, екологічні аспекти використання історико-культурних ресурсів у регіонах України потребують комплексного міждисциплінарного підходу, що поєднує екологічні, культурологічні та туристично-економічні інструменти управління. Реалізація екологічно збалансованої моделі використання історико-культурної спадщини сприятиме не лише збереженню культурних цінностей і природного середовища, але й підвищенню конкурентоспроможності туристичних регіонів України в умовах сучасних викликів.

РОЗДІЛ 3. ІННОВАЦІЙНІ МЕТОДИ ВИКОРИСТАННЯ ІСТОРИКО-КУЛЬТУРНОЇ СПАДЩИНИ В РОЗВИТКУ ТУРИСТИЧНОЇ ІНДУСТРІЇ РЕГІОНІВ УКРАЇНИ

3.1. Сучасні новітні технології та практики у використанні історико-культурної спадщини регіонів України

У сучасних умовах цифрової трансформації туристичної індустрії впровадження інноваційних технологій стає ключовим чинником підвищення конкурентоспроможності регіонів та розширення можливостей використання історико-культурної спадщини. Цифрові інструменти забезпечують нові формати інтерпретації культурних ресурсів, створюють інтерактивні середовища для взаємодії з об'єктами спадщини та формують цілісні враження, що сприяють залученню ширшої аудиторії, включно з молоддю, міжнародними туристами та особами з обмеженими можливостями. Застосування технологій AR/VR, 3D-реконструкцій, мобільних додатків і спеціалізованих цифрових платформ дозволяє не лише підвищити доступність культурних ресурсів, але й сприяє їх консервації, промоції та сталому використанню.

Одним із найбільш перспективних напрямів є використання доповненої та віртуальної реальності (AR/VR). Технології AR дозволяють поєднати реальний об'єкт спадщини з цифровими елементами — реконструйованими епізодами історичних подій, зникаючими архітектурними деталями, а також мультимедійними поясненнями. Це підсилює інтерпретаційну функцію культурних локацій і створює ефект "занурення" у минуле. Натомість VR-технології забезпечують відтворення локацій, які знищені або недоступні через воєнні дії, реставраційні роботи чи географічні обмеження. Віртуальні тури дозволяють користувачам переміщатися у відтворені історичні середовища, досліджувати об'єкти у форматі 360° і взаємодіяти з ними у безпечному цифровому просторі.

Значний науковий і практичний потенціал мають 3D-реконструкції та цифрове моделювання історичних об'єктів. Ці технології забезпечують точне відтворення архітектурних форм і структур, що є особливо важливим для об'єктів, які зазнали руйнувань або перебувають під загрозою. 3D-моделі виконують подвійну функцію: вони виступають інструментом віртуальної реконструкції для туристів і локальних громад, а також слугують фаховим аналітичним матеріалом для реставраторів, архітекторів та істориків мистецтва. Застосування лазерного сканування, фотограмметрії та геоінформаційних систем дозволяє створити високоточні цифрові копії пам'яток, які стають основою для подальших наукових досліджень і міжнародних реставраційних проектів.

Важливою складовою цифровізації є мобільні додатки, що забезпечують персоналізований доступ до інформації про культурні об'єкти. Такі програми виконують функції аудіогіда, навігаційної системи та інструмента для гейміфікації туристичного досвіду. Завдяки інтеграції з геолокаційними сервісами, технологіями AR та мультимедійним контентом мобільні додатки створюють індивідуальні маршрути, забезпечують мультикультурну інтерпретацію спадщини та адаптують інформацію до потреб різних груп туристів. Це сприяє розширенню доступності культурного туризму та формуванню нових моделей комунікації між туристами, локальними громадами та культурними установами [43].

Окрему роль відіграють цифрові платформи та віртуальні інформаційні екосистеми, які інтегрують культурні ресурси різних регіонів у єдині бази даних. Такі платформи забезпечують відкритий доступ до колекцій музеїв, архівів, історичних карт, етнографічних матеріалів та інтерактивних довідників. Вони слугують не лише інформаційним ресурсом, а й інструментом маркетингу, аналітики й управління культурною спадщиною. Завдяки використанню штучного інтелекту та великих даних цифрові платформи сприяють прогнозуванню туристичних потоків, аналізу поведінки відвідувачів та оптимізації туристичних продуктів.

Таким чином, впровадження цифрових рішень у сферу використання історико-культурної спадщини формує нову парадигму туристичного розвитку, засновану на інноваціях, доступності та інтерактивності. Ці технології розширюють можливості збереження культурної пам'яті, удосконалюють туристичні маршрути, підвищують якість сервісу та сприяють інтеграції регіонів України у глобальний культурно-туристичний простір. У контексті воєнних і післявоєнних викликів цифровізація стає не лише інструментом популяризації спадщини, але й важливим елементом її охорони, документування та відновлення.

У сучасній туристичній індустрії креативні індустрії (Табл. 3.1.) відіграють визначальну роль у формуванні нових форматів взаємодії з історико-культурною спадщиною та у створенні конкурентоспроможних туристичних продуктів. Вони об'єднують культурні, технологічні та економічні практики, спрямовані на переосмислення культурних ресурсів і трансформацію їх у ціннісні, емоційно насичені й економічно вигідні форми туристичного досвіду. До ключових напрямів розвитку креативних індустрій належать культурні маршрути, тематичні фестивалі, інтерактивні музеї та гейміфікація, кожен із яких забезпечує унікальні можливості для інтерпретації спадщини, залучення відвідувачів і розширення культурного впливу регіонів [44].

Культурні маршрути дають можливість інтегрувати різнотипні об'єкти спадщини у цілісні тематичні наративи, сприяючи формуванню туристичних кластерів і підсилюючи міжрегіональну співпрацю. Вони забезпечують просторову логіку пізнання історичних подій, традицій або культурних явищ і таким чином підвищують пізнавальну цінність туристичних подорожей. Система культурних маршрутів дозволяє створювати нові моделі туризму — гастрономічні, літературні, сакральні, ремісничі та інші.

Тематичні фестивалі є ефективною формою популяризації спадщини, оскільки поєднують культурний зміст із емоційно привабливими подієвими практиками. Вони сприяють збереженню нематеріальної культурної спадщини,

активізують місцеві громади, стимулюють розвиток малого бізнесу та сезонну туристичну активність. Фестивалі є важливими інструментами формування регіонального брендингу та культурної ідентичності.

Таблиця 3.1. – Ключові форми креативних індустрій, їх вплив на розвиток туризму та можливості використання історико-культурної спадщини

Форма креативної індустрії	Вплив на розвиток туристичної індустрії	Можливості використання історико-культурної спадщини
Культурні маршрути	Формують цілісні тематичні туристичні продукти; стимулюють міжрегіональний туризм; підсилюють туристичну навігацію	Інтеграція об'єктів у єдиний культурний наратив; популяризація маловідомих пам'яток; розвиток культурних кластерів
Тематичні фестивалі	Активізують сезонний та подієвий туризм; посилюють бренд території; збільшують економічний ефект для локальних громад	Репрезентація нематеріальної спадщини; збереження локальних традицій; включення історичних подій у сучасний культурний контекст
Інтерактивні музеї	Підвищують рівень залученості та освітню цінність; залучають молодь та сімейну аудиторію; формують унікальний туристичний досвід	Глибша інтерпретація історичних явищ; застосування AR/VR; презентація культурної пам'яті у зрозумілій та доступній формі
Гейміфікація	Підвищує мотивацію до відвідування об'єктів; продовжує час взаємодії туриста з культурним простором; створює нові креативні продукти	Перетворення об'єктів на інтерактивні локації; адаптація складної історичної інформації у ігрові формати; залучення молодіжної аудиторії

Джерело: власна розробка автора

Інтерактивні музеї представляють інноваційний формат музейної комунікації, який базується на використанні мультимедійних технологій, сенсорних інтерфейсів, AR/VR-рішень та елементів театралізації. Такі інституції забезпечують високий рівень залученості відвідувачів, сприяють підвищенню освітнього ефекту та створюють можливість глибшої інтерпретації складних історичних явищ. У контексті війни інтерактивні музеї виконують додаткову функцію — архівації, документування та презентації культурної пам'яті.

Гейміфікація, як інноваційний інструмент у сфері культурного туризму, забезпечує нові механізми взаємодії зі спадщиною через застосування ігрових

елементів: квестів, балів, змагань, цифрових пошуків, тематичних рольових сценаріїв. Вона стимулює мотиваційну активність туристів, підвищує привабливість об'єктів для молоді та сприяє тривалішій взаємодії з культурним контентом. Гейміфіковані практики дозволяють адаптувати історичну інформацію до сучасних форматів споживання, створюючи при цьому інтерактивний освітній простір. Загалом розвиток креативних індустрій забезпечує інноваційний підхід до управління культурною спадщиною, сприяє розширенню культурного й економічного потенціалу регіонів та формує нові сценарії залучення туристів у постіндустріальну, цифрову та поствоєнну епоху.

Управління туристичними ресурсами в умовах сучасної соціально-економічної трансформації потребує впровадження інноваційних організаційних моделей, здатних забезпечити ефективне використання історико-культурної спадщини, інтеграцію зацікавлених сторін та формування стійких механізмів розвитку регіонів. Серед найбільш перспективних інструментів сучасного управління виділяються туристичні кластери, партнерські моделі співпраці та культурні хаби, які спираються на принципи креативності, відкритості, мережевої взаємодії та соціальної інклюзії. Їх впровадження дозволяє гармонізувати взаємовідносини між державними інституціями, бізнесом, культурними організаціями та місцевими громадами, забезпечуючи синергію ресурсів і підвищення конкурентоспроможності туристичної сфери.

Туристичні кластери становлять територіально організовану форму співпраці між підприємствами туристичної індустрії, культурними установами, органами місцевого самоврядування, закладами освіти та громадськими організаціями. Кластерний підхід забезпечує об'єднання матеріальних, інтелектуальних і фінансових ресурсів з метою формування комплексного туристичного продукту та стимулювання інновацій. Особливої ваги кластери набувають у регіонах з високою концентрацією об'єктів культурної спадщини, де їх діяльність сприяє підвищенню туристичної привабливості, розвитку інфраструктури, оптимізації управління та

збільшенню надходжень у місцеві бюджети. Така модель дозволяє розвивати партнерство між різними секторами, впроваджувати стандарти якості, напрацьовувати спільні маркетингові стратегії та забезпечувати сталий характер туристичного розвитку.

Партнерства у сфері культурного туризму охоплюють широке коло форм співпраці — від державно-приватних партнерств до міжсекторальних та міжнародних культурних проєктів. У межах цієї моделі ресурси культурної спадщини розглядаються як стратегічний капітал, що потребує інтегрованого управління. Партнерські практики дозволяють залучати інвестиції, підвищувати якість туристичних послуг, забезпечувати реставрацію та охорону пам'яток, посилювати участь громад і розвивати інноваційні туристичні продукти. Особливу роль відіграють міжнародні партнерства, що відкривають доступ до програм технічної допомоги, грантових фінансових інструментів та передових практик охорони і промоції культурної спадщини [16].

Культурні хаби є інноваційними інституційними платформами, які об'єднують різні форми культурної, мистецької та туристичної діяльності. Вони функціонують як простори для реалізації креативних проєктів, освітніх програм, виставкових ініціатив, мистецьких резиденцій та інклюзивних культурних подій. У контексті використання історико-культурної спадщини культурні хаби виконують роль центрів інтерпретації *identity-based tourism*, медіації між культурним ресурсом і суспільством та ініціації нових культурно-туристичних практик. Вони сприяють активізації локальних спільнот, формують нові канали комунікації з туристами та посилюють соціальну інтеграцію. Завдяки цифровим і комунікаційним технологіям культурні хаби стають платформами для міжнародного культурного діалогу, гібридних подій та презентації локальної спадщини у глобальному культурному просторі.

Запровадження інноваційних моделей управління туристичними ресурсами дає змогу перейти від фрагментованих підходів до стратегічно орієнтованої

системи розвитку, що базується на принципах співпраці, креативності, сталості та культурної цінності. Кластери забезпечують синергію учасників і оптимізацію ресурсів; партнерства — інституційну підтримку, інвестиційну привабливість та розширення можливостей; культурні хаби — інноваційний майданчик для творчих форм взаємодії із спадщиною. Разом ці моделі формують комплексну екосистему управління, здатну забезпечити відновлення та модернізацію туристичної сфери України у післявоєнний період, посилюючи культурну ідентичність, економічний потенціал і міжнародну конкурентоспроможність регіонів.

3.2. Інноваційні можливості розвитку туристичної індустрії на основі історико-культурної спадщини в регіонах України

У сучасних умовах регіонального розвитку історико-культурна спадщина поступово трансформується з пасивного ресурсу в активний стратегічний капітал, здатний формувати нові соціальні, економічні та культурні переваги територій. Інноваційні підходи до її використання стають ключовим інструментом підвищення конкурентоспроможності регіонів, оскільки дозволяють створювати унікальні туристичні продукти, зміцнювати регіональні бренди, залучати інвестиції та активізувати участь місцевих громад. У контексті глобальної конкуренції та післявоєнних викликів в Україні стратегічні напрями розвитку на основі спадщини набувають особливої актуальності, адже вони сприяють відновленню культурного потенціалу, диверсифікації економіки та формуванню сталих моделей регіонального розвитку.

Одним із ключових стратегічних напрямів є цифровізація та технологічне переосмислення історико-культурних ресурсів, що передбачає застосування інноваційних мультимедійних рішень, платформ цифрової комунікації та спеціалізованих інформаційних систем. Цифрові інструменти дозволяють збільшити доступність спадщини, розширюють можливості її інтерпретації та сприяють інтеграції об'єктів у глобальні культурні та туристичні мережі.

Не менш важливим напрямом є креативізація туристичних продуктів, яка передбачає розвиток культурних індустрій, подієвих ініціатив, тематичних фестивалів, гейміфікованих маршрутів та інтерактивних форматів взаємодії з історичним середовищем. Креативні практики посилюють емоційну складову туристичного досвіду, формують нові моделі культурного споживання та диференціюють туристичну пропозицію регіону.

Важливу роль відіграє також кластеризація та мережеві моделі управління, що забезпечують кооперацію між ключовими стейкхолдерами: органами влади, туристичним бізнесом, музеями, громадськими організаціями та освітніми установами. Туристичні кластери та партнерські об'єднання підвищують ефективність використання ресурсів, сприяють формуванню комплексних туристичних продуктів і підвищують інвестиційну привабливість регіону.

Окремим стратегічним напрямом є інтеграція історико-культурної спадщини у регіональні стратегії сталого розвитку. Це означає включення культурних ресурсів у політики просторового планування, економічного розвитку, соціальної інклюзії та охорони довкілля. Такий підхід дозволяє розглядати спадщину як мультифункціональний ресурс, що одночасно виконує економічні, культурні, освітні та соціально-комунікативні функції [18].

Загалом стратегічні напрями інноваційного використання спадщини формують основу для підвищення конкурентоспроможності регіонів, забезпечуючи комплексне використання туристичного потенціалу, зміцнення локальної ідентичності та інтеграцію регіонів у міжнародний культурно-туристичний простір.

Подана таблиця 3.2 систематизує ключові стратегічні напрями інноваційного використання історико-культурної спадщини, які формують підґрунтя для підвищення конкурентоспроможності регіонів України у сучасних умовах. Наведена структура дозволяє узгодити зміст інноваційних практик зі змінами, які вони здатні забезпечити у соціально-економічному та культурному середовищі територій.

Таблиця 3.2. – Стратегічні напрями інноваційного використання спадщини та їх вплив на конкурентоспроможність регіонів.

Стратегічний напрям	Зміст та ключові характеристики	Очікуваний вплив на конкурентоспроможність регіону
Цифровізація культурної спадщини	Використання AR/VR, 3D-сканування, цифрових платформ; онлайн-доступ до ресурсів	Підвищення доступності; зростання туристичних потоків; інтеграція у глобальний культурний простір
Розвиток креативних індустрій	Створення культурних маршрутів, інноваційних музеїв, фестивалів, гейміфікованих продуктів	Диференціація туристичного продукту; підсилення бренду території; збільшення культурного капіталу
Кластеризація та партнерські моделі	Формування туристичних кластерів; співпраця влади, бізнесу, НУО, освітніх закладів	Оптимізація управління ресурсами; зростання інвестиційної привабливості; підвищення ефективності туристичної інфраструктури
Інтеграція спадщини у регіональні стратегії розвитку	Урахування культурних ресурсів у стратегічному плануванні; комплексний підхід до збереження та використання	Стале використання ресурсів; зростання економічної активності; вплив на соціальну згуртованість та ідентичність
Маркетинг і брендинг територій	Розробка регіональних брендів, промоційних кампаній, digital-маркетингу	Підсилення впізнаваності регіону; формування позитивного іміджу; залучення туристів та інвесторів
Міжнародна співпраця та грантові програми	Участь у програмах ЄС, ЮНЕСКО, ICOMOS, транскордонних ініціативах	Отримання фінансування; імплементація міжнародних стандартів; зростання глобальної видимості

Джерело: власна розробка автора

Перший стратегічний блок пов'язаний із цифровізацією культурної спадщини, що включає впровадження технологій AR/VR, 3D-моделювання, цифрових платформ та онлайн-доступу до ресурсів. Цей напрям забезпечує суттєве розширення аудиторії, підвищує рівень доступності культурних об'єктів і сприяє інтеграції регіонів у глобальний культурно-інформаційний простір. Оцифрування спадщини дає змогу знизити бар'єри для сприйняття культурних ресурсів і забезпечує можливість їх використання у форматах дистанційного навчання, наукових досліджень та промоційних кампаній.

Другий напрям – розвиток креативних індустрій, які трансформують культурні ресурси у сучасні туристичні продукти: маршрути, тематичні фестивалі,

інтерактивні музеї, гейміфіковані програми. Їх вплив проявляється у формуванні емоційно насиченого культурного досвіду, підсиленні туристичної ідентичності регіону та створенні додаткової економічної вартості. Креативні індустрії сприяють також залученню молодіжної та міжнародної аудиторії, що підвищує туристичну динаміку.

Третій напрям визначає кластеризацію та партнерські моделі управління, що спрямовані на об'єднання різних стейкхолдерів – органів влади, бізнесу, громадських організацій, наукових і культурних інституцій. Така форма взаємодії сприяє раціональному використанню ресурсів, формуванню комплексних туристичних продуктів і підвищенню інвестиційної привабливості регіону. Партнерство забезпечує синергію потенціалів і сприяє впровадженню спільних маркетингових та інфраструктурних проєктів.

Четвертий напрям охоплює інтеграцію спадщини у регіональні стратегії розвитку, що передбачає включення культурних ресурсів у системи просторового планування, соціального розвитку та економічної політики. Такий комплексний підхід дозволяє розглядати спадщину як мультифункціональний актив, здатний генерувати економічні, культурні та соціальні ефекти. Інтеграція сприяє сталому розвитку регіону, підвищуючи його внутрішню згуртованість і роль культурної ідентичності.

П'ятий стратегічний напрям стосується маркетингу та брендингу територій, що забезпечує підсилення іміджу регіону, покращання туристичної впізнаваності та формування конкурентних переваг на внутрішньому і зовнішньому туристичних ринках. Сучасні цифрові маркетингові практики створюють нові можливості для промоції унікальних туристичних продуктів, що ґрунтуються на історико-культурних ресурсах.

Шостий напрям підкреслює важливість міжнародної співпраці та участі у грантових програмах, що відкривають доступ до фінансування, спеціалізованих технологій та світових практик охорони спадщини. Такі форми взаємодії дають

змогу регіонам адаптувати міжнародні стандарти, залучати експертний потенціал та формувати довготривалі партнерські проєкти.

Інноваційне використання культурної спадщини є одним із найефективніших шляхів формування конкурентних переваг регіону. Воно забезпечує комплексний розвиток туристичної індустрії, підсилює економічний потенціал територій, розвиває креативний сектор і сприяє зміцненню культурної ідентичності в умовах глобальних та локальних викликів.

У контексті сучасних викликів, спричинених воєнними діями в Україні, інтеграція культурної спадщини в регіональні програми відновлення та післявоєнного розвитку набуває стратегічного значення. Історико-культурні ресурси виступають не лише носіями національної пам'яті та ідентичності, але й важливими активами соціально-економічного зростання, здатними підтримати регіональну стійкість, культурну консолідацію та туристичний потенціал. Їхнє ефективне використання у післявоєнних стратегіях дозволяє поєднати процеси фізичної реконструкції територій із відновленням культурного ландшафту та формуванням нових точок економічного зростання.

Інтеграція спадщини у регіональне планування передбачає використання культурних ресурсів як ключових елементів просторового розвитку. Це включає ідентифікацію об'єктів, що потребують першочергової реставрації, планування охоронних зон, створення нових туристичних кластерів, а також формування тематичних культурних просторів, які відображають історичний досвід і сучасні трансформації. Особливу увагу приділяють територіям, які зазнали руйнування, де культурні об'єкти часто виконують роль символів відновлення та стійкості.

У процесі післявоєнного розвитку важливим напрямом є залучення культурної спадщини до соціальної реінтеграції, оскільки об'єкти культури сприяють формуванню локальної ідентичності, відновленню соціальних зв'язків, підтримці психологічної реабілітації населення та активізації громад. Регіональні культурні простори, музеї, культурні хаби та громадські ініціативи виступають

важливими платформами для суспільного діалогу, збереження пам'яті та формування громадянської єдності. Інтеграція культурної спадщини має також значний економічний ефект. Вона сприяє розвитку креативних індустрій, залученню інвестицій, формуванню нових туристичних продуктів і створенню робочих місць. Економічна активізація довкола культурних об'єктів прискорює відродження регіонів, що є особливо актуальним у післявоєнний період.

Суттєвим компонентом цього процесу є міжнародна співпраця та грантова підтримка, які забезпечують доступ до фінансування, технологій, експертиз та методологій збереження культурної спадщини. Участь у програмах ЮНЕСКО, Ради Європи, ЄС та інших міжнародних партнерів дозволяє впроваджувати прогресивні практики реставрації, цифрової документації та охорони культурних ландшафтів. Таким чином, інтеграція культурної спадщини у програми відновлення та післявоєнного розвитку є комплексним процесом, що поєднує стратегічне планування, охорону культурних ресурсів, соціальну згуртованість та економічну модернізацію регіонів. Вона забезпечує формування стійкої моделі розвитку, орієнтованої на відновлення територій, збереження культурної пам'яті та підсилення туристичної привабливості України [23].

Таблиця 3.3 узагальнює ключові стратегічні напрями інтеграції культурної спадщини у регіональні програми відновлення та післявоєнного розвитку, висвітлюючи механізми їх реалізації та очікуваний вплив на соціально-економічну та культурну динаміку територій. Структура таблиці дозволяє системно розглянути комплекс заходів, які спрямовані не лише на фізичну реконструкцію об'єктів спадщини, а й на широке залучення культурного потенціалу до процесів регіонального відродження.

Перший напрям — реставрація та консервація пошкоджених об'єктів — відображає фундаментальну необхідність відновлення культурних ресурсів, що зазнали руйнувань унаслідок бойових дій. У таблиці наголошено, що реставраційні заходи повинні ґрунтуватися на пріоритетній оцінці масштабів пошкоджень,

залученні сучасних технологій та міжнародних фінансових інструментів. Очікуваний ефект охоплює не лише збереження національної пам'яті, а й відновлення туристичної привабливості та культурного ландшафту.

Таблиця 3.3. — Основні напрями інтеграції культурної спадщини у регіональні програми відновлення та післявоєнного розвитку

Стратегічний напрям інтеграції	Зміст та механізми реалізації	Очікуваний вплив на регіони
Реставрація та консервація пошкоджених об'єктів	Оцінка руйнувань; пріоритетне фінансування; використання сучасних реставраційних технологій; міжнародні фонди	Відновлення культурного ландшафту; збереження національної пам'яті; зростання туристичного потенціалу
Включення спадщини у просторове планування та регіональні стратегії	Планування охоронних зон; інтеграція у генеральні плани; створення культурних маршрутів і кластерів	Рациональне використання територій; формування нових центрів розвитку; підвищення інвестиційної привабливості
Розвиток культурних хабів та громадських центрів	Створення платформ для соціального діалогу, реабілітації, творчості; підтримка локальних ініціатив	Соціальна згуртованість; психологічне відновлення громад; підвищення якості життя
Підтримка креативних індустрій та туристичних продуктів	Розвиток культурних фестивалів, цифрових музеїв, гейміфікованих маршрутів; залучення бізнесу	Економічна активізація; створення робочих місць; підвищення конкурентоспроможності регіону
Міжнародна співпраця та грантове фінансування	Участь у програмах ЄС, ЮНЕСКО, ICOMOS; залучення іноземних експертів; мобілізація міжнародної допомоги	Доступ до ресурсів і технологій; підвищення стандартів збереження спадщини; глобальна видимість регіонів
Цифровізація та документування культурної спадщини	3D-моделювання, цифрові архіви, AR/VR-реконструкції пошкоджених об'єктів	Збереження культурної пам'яті; інноваційні туристичні продукти; підвищення доступності та освітнього потенціалу

Джерело: власна розробка автора

Другий стратегічний блок — включення спадщини у просторове планування та регіональні стратегії розвитку — підкреслює важливість інтеграції об'єктів культурної спадщини у системи управління територіями. Зміст напрямку включає формування охоронних зон, інтеграцію у генеральні плани, створення тематичних маршрутів і кластерів. Це сприяє раціональному використанню територій і створює нові просторові осередки економічного зростання.

Третій напрям — розвиток культурних хабів та громадських центрів — акцентує увагу на їхній ролі у соціальній реінтеграції та психологічному відновленні населення. У таблиці зазначено, що такі платформи створюють умови для громадського діалогу, творчого самовираження, неформальної освіти й локальної мобілізації ресурсів. Результатом стає посилення соціальної згуртованості та покращання якості життя у громадах.

Четвертий напрям — підтримка креативних індустрій та туристичних продуктів — демонструє, що культурна спадщина може виступати каталізатором економічної активності. Розвиток інноваційних музейних практик, фестивалів, цифрових і гейміфікованих маршрутів здатний стимулювати зайнятість, підтримувати малий бізнес і формувати конкурентні туристичні продукти у післявоєнний період. У п'ятому напрямі акцент зроблено на міжнародній співпраці та грантовому фінансуванні, що є надзвичайно важливим для регіонів, які потребують суттєвих інвестицій у відновлення. Участь у програмах ЮНЕСКО, ЄС та ICOMOS надає доступ до матеріальних ресурсів, експертної підтримки та найкращих практик збереження спадщини, забезпечуючи міжнародне визнання та інтеграцію українських регіонів у глобальні культурні мережі.

Шостий напрям — цифровізація та документування культурної спадщини — підкреслює роль сучасних технологій у фіксації та збереженні пошкоджених або зниклих об'єктів, а також у створенні інноваційних форматів туристичних продуктів. Цифрові архіви, 3D-моделі та віртуальні реконструкції слугують не лише засобом охорони, а й ефективним інструментом для популяризації спадщини в Україні та за кордоном. Загалом таблиця демонструє, що інтеграція культурної спадщини у післявоєнні програми розвитку є багатовимірним процесом, який охоплює комплекс заходів від реставрації та планування до цифровізації й міжнародної співпраці. Реалізація цих напрямів сприятиме відновленню регіонів, підвищенню їхньої стійкості, активізації туристичної індустрії та збереженню історичної пам'яті українського суспільства.

3.3. Перспективи розвитку об'єктів історико-культурної спадщини в регіонах України

Історико-культурна спадщина України становить унікальний ресурс соціально-економічного зростання, культурної ідентичності та формування привабливого туристичного іміджу держави на міжнародному рівні. На тлі сучасних викликів — повномасштабної війни, трансформації туристичної галузі, демографічних змін та необхідності післявоєнної відбудови — в країні формується нова концепція розвитку пам'яток культури, історичних ландшафтів, музеїв, археологічних територій та сакральних об'єктів. Перспективи їх оновлення та інтеграції в економічні процеси регіонів є багатовекторними та ґрунтуються на сучасних методах управління, цифровізації, кластеризації та зміцненні партнерських мереж.

Однією з ключових перспектив є формування культурних і туристичних кластерів, що об'єднують об'єкти спадщини, туристичну інфраструктуру, бізнес, громади та наукові установи. Кластерні моделі дають змогу:

- забезпечити синергетичний ефект між об'єктами культурної спадщини та туристичними послугами;
- підвищити інвестиційну привабливість регіонів;
- створити нові робочі місця та розширити ринок культурних продуктів;
- сприяти збереженню пам'яток через сталий туристичний потік та цільове фінансування.

Провідні регіони України — Львівщина, Волинь, Поділля, Закарпаття, Буковина — мають значний потенціал для створення кластерів на основі замкової, сакральної, археологічної, ремісничої та індустріальної спадщини. Після війни такі кластери можуть слугувати рушіями економічного відновлення.

Розвиток цифрових технологій відкриває нові можливості для інтеграції об'єктів спадщини у глобальний культурний простір. Перспективними напрямками є: створення цифрових копій (3D-сканів) пам'яток для подальшої реставрації та

освітніх проєктів; впровадження віртуальних турів, VR/AR-рішень, гейміфікації та інтерактивних музейних платформ; використання GIS-технологій для моніторингу стану пам'яток; цифровий облік і паспортизація об'єктів, включно з тими, що зазнали руйнувань унаслідок бойових дій. Цифровізація не лише робить спадщину більш доступною, а й сприяє її збереженню, створюючи дублікати та архіви, що можуть бути використані в процесах реставрації у післявоєнний період.

З 2022 року значна частина культурної спадщини України зазнала руйнувань або перебуває під загрозою. Тому новими пріоритетами розвитку є:

- створення програм комплексної реставрації історико-культурних об'єктів;
- залучення міжнародних фондів та експертів (UNESCO, ICOMOS, Європейський Союз);
- використання інноваційних матеріалів та реставраційних технік;
- розроблення можливостей «відновлення», коли реставрація поєднується з функціональним оновленням об'єкта.

Важливо, що відновлена історико-культурна спадщина набуває не лише культурної, але й значної соціотерапевтичної цінності — як простір колективної пам'яті, ідентичності та символічного спротиву.

Об'єкти культурної спадщини дедалі більше розглядаються як стратегічні активи, що формують структуру регіонального простору. Перспективи включають: інтеграцію пам'яток у схеми планування територій, транспортні коридори та мережу туристичних маршрутів; перетворення проєктів культурної спадщини на локомотиви урбаністичного розвитку (культурні квартали, ревіталізація старих індустріальних зон); розроблення регіональних стратегій, орієнтованих на збереження і використання спадщини як каталізатора місцевої економіки; активізацію громадської участі у прийнятті рішень та охороні пам'яток. Таким чином, спадщина стає невід'ємною складовою територіального брендингу та підвищення конкурентоспроможності регіонів.

Перспективним напрямом є формування культурних маршрутів різної тематики:

- замкові маршрути (Галичина, Поділля, Волинь);
 - маршрути сакральної архітектури;
 - шляхи ОУН-УПА та військово-історичні туристичні продукти;
 - гастрономічні шляхи, ремісничі та етнографічні маршрути;
 - маршрути нематеріальної культурної спадщини (традиції, ремесла, обряди).
- Створення таких маршрутів сприяє рівномірному розподілу туристичних потоків між регіонами, підвищує зайнятість у сільських громадах та активізує розвиток малого підприємництва.

Україна має значний потенціал для розвитку партнерств у сфері охорони та промоції культурної спадщини. Перспективи включають: участь у міжнародних програмах відновлення культурних об'єктів; розвиток транскордонних культурних маршрутів (Україна–Польща, Україна–Словаччина, Україна–Румунія); залучення інвестицій у музеєфікацію археологічних пам'яток, реставрацію замків і фортець; створення спільних виставкових та освітніх проєктів на базі музеїв та університетів. Міжнародна співпраця є критично важливою для післявоєнної відбудови, адже забезпечує експертний супровід та фінансову підтримку.

Потенціал розвитку спадщини значною мірою залежить від рівня залучення місцевих громад. У майбутньому очікується: зростання ролі громад у збереженні та управлінні пам'ятками; збільшення кількості громадських ініціатив, волонтерських програм, локальних проєктів ревіталізації; формування креативних культурних просторів — хабів, центрів ремесел, освітніх платформ; розвиток соціального підприємництва на основі спадщини. Такий підхід сприятиме не лише збереженню пам'яток, а й підвищенню якості життя населення та зміцненню локальної ідентичності.

Перспективи розвитку об'єктів історико-культурної спадщини в Україні є надзвичайно масштабними та охоплюють реставраційні, цифрові, управлінські,

туристичні та соціальні аспекти. Післявоєнна відбудова створює унікальне вікно можливостей для переосмислення ролі спадщини у розвитку регіонів. Інтеграція культурних ресурсів у кластерні моделі, регіональні стратегії, інноваційні технології та туристичні продукти здатна забезпечити не лише її збереження, а й використання як ключового чинника економічного зростання, стійкості громад та формування позитивного образу України у світі. Для більш детального аналізу проведемо SWOT-аналіз розвитку об'єктів історико-культурної спадщини в регіонах України (Табл. 3.4.).

Таблиця 3.4. - SWOT-аналіз розвитку об'єктів історико-культурної спадщини в регіонах України

S – Strengths (Сильні сторони)	W – Weaknesses (Слабкі сторони)
• Висока концентрація об'єктів матеріальної та нематеріальної спадщини (замки, фортеці, сакральні споруди, археологічні пам'ятки). • Унікальність культурних ландшафтів та історичних регіонів (Галичина, Поділля, Волинь, Карпати). • Потужний потенціал для культурного туризму, етнотуризму, гастротуризму, військово-історичних маршрутів. • Сформована мережа музеїв, заповідників, культурних центрів, університетських дослідних установ. • Активні громади та ініціативи у сфері охорони спадщини.	• Низький рівень фінансування охорони та реставрації пам'яток, залежність від бюджетних коштів. • Зношеність інфраструктури та недостатня туристична інфраструктура навколо об'єктів. • Відсутність сучасних систем управління спадщиною та низький рівень цифровізації. • Обмежена популяризація пам'яток на міжнародному рівні, слабкий брендинг регіонів. • Недостатній рівень кваліфікації кадрів у сфері реставрації та культурного менеджменту.
O – Opportunities (Можливості)	T – Threats (Загрози)
• Післявоєнна відбудова та включення спадщини в програми регіонального розвитку. • Залучення міжнародних інвестицій, грантів та експертної підтримки (UNESCO, ЄС, ICOMOS). • Створення культурно-туристичних кластерів, хабів, інноваційних урбаністичних проєктів. • Розвиток цифрових технологій: 3D-сканування, віртуальні музеї, VR/AR, геоінформаційні системи. • Формування нових туристичних продуктів — культурні маршрути, фестивалі, інтерактивні програми.	• Подальше руйнування пам'яток унаслідок війни, мародерства, природних факторів. • Економічна нестабільність та можливе скорочення державного фінансування. • Втрата кваліфікованих спеціалістів через міграцію або зміну професійної орієнтації. • Конкуренція з іншими регіонами та країнами за туристичні потоки та інвестиції. • Погіршення стану інфраструктури або несистемне використання об'єктів, що може призвести до їх деградації..

Джерело: сформовано автором

Україна володіє однією з найбільших у Європі концентрацій об'єктів історико-культурної спадщини, що створює значний потенціал для розвитку туризму та креативних індустрій. Унікальні архітектурні ансамблі, історичні центри міст, етнокультурні традиції та сакральні комплекси є важливою основою територіального брендингу. Наявність музеїв, заповідників та університетів сприяє формуванню наукової бази, взаємодії громад і туристичного сектору.

Основними обмеженнями є недостатнє фінансування, потреба в реставрації, застарілі підходи до управління та обмежений рівень цифровізації. Багато об'єктів перебувають у незадовільному технічному стані, туристична інфраструктура розвинена нерівномірно, а кадровий потенціал потребує посилення. Слабкий міжнародний імідж та фрагментованість маркетингових стратегій знижують конкурентоспроможність.

Післявоєнна відбудова відкриває перспективу залучення значних міжнародних коштів та експертів. Цифрові технології створюють нові формати презентації спадщини, а кластерні моделі сприяють формуванню регіональних туристичних центрів. Гейміфікація, фестивалі, інтерактивні музеї та культурні маршрути здатні привабити широкі аудиторії, включно з молоддю та міжнародними туристами.

Головними ризиками залишаються наслідки війни: руйнування пам'яток, втрати фондів, обмежений доступ до територій. Економічна нестабільність може зменшити обсяги державної підтримки, а міграція спеціалістів — ослабити кадрову базу. Існує також ризик комерціалізації пам'яток без дотримання охоронних норм, що може призвести до їх деградації.

SWOT-аналіз демонструє, що Україна має значний ресурсний потенціал для розвитку об'єктів історико-культурної спадщини, проте ефективна реалізація перспектив залежить від здатності збалансувати реставраційні процеси, впровадження цифрових технологій, стратегічне планування та тісну співпрацю держави, громад і міжнародних партнерів. Перетворення культурної спадщини на актив розвитку регіонів є ключовим чинником їх конкурентоспроможності у післявоєнний період.

ВИСНОВКИ

Історико-культурна спадщина України є стратегічним ресурсом соціально-економічного розвитку регіонів, формування туристичної привабливості, зміцнення національної ідентичності та інтеграції країни у глобальний культурний простір. У процесі аналізу теоретико-методологічних підходів, сучасного стану використання спадщини та інноваційних можливостей її інтеграції в туристичну діяльність отримано низку важливих узагальнень і наукових результатів.

Установлено, що історико-культурна спадщина, завдяки своїй багатокомпонентній природі (матеріальній, нематеріальній, ландшафтній, інституційній), формує цілісне підґрунтя для створення конкурентоспроможних туристичних продуктів. Структура спадщини охоплює пам'ятки археології, архітектури, містобудування, сакральні об'єкти, музеї, етнокультурні комплекси, традиції, ремесла та інші елементи нематеріальної культури. Їх класифікація може здійснюватися за функціональним призначенням, ступенем автентичності, рівнем значущості, територіальним поширенням та включеністю у туристичні маршрути.

Нормативно-правове забезпечення України формує правові механізми охорони, відтворення та використання об'єктів спадщини, але потребує модернізації, гармонізації з європейськими практиками та посилення контролю за дотриманням охоронних вимог. Методологічні засади дослідження спадщини включають системний, культурно-географічний, історичний, статистичний, картографічний та соціокультурний підходи, що забезпечують комплексну оцінку ресурсної бази та умов її використання у туристичній сфері.

Проведений структурний аналіз засвідчив, що історико-культурний потенціал України є вкрай нерівномірно розподіленим між регіонами. Найбільша концентрація туристично привабливих об'єктів спостерігається у Західному, Центральному та Південному регіонах, що пояснюється історичною поліцентричністю розвитку територій, значною збереженістю архітектурних ансамблів та багатством культурно-історичної спадщини. Оцінка рівня використання історико-культурної спадщини в

туристичній діяльності показала, що значна частина ресурсів задіяна лише частково або має низький рівень туристичної інтерпретації. Це зумовлено нерозвиненою інфраструктурою, браком інвестицій, застарілими підходами до менеджменту пам'яток, недостатнім рівнем промоції на внутрішніх і зовнішніх ринках, а також впливом воєнних дій після 2022 року, що призвело до фізичних руйнувань об'єктів та обмежень доступу до окремих територій.

Сучасні інновації відіграють важливу роль у модернізації підходів до використання історико-культурних ресурсів. Найперспективнішими є цифровізація (3D-сканування, VR/AR-технології, віртуальні тури, інтелектуальні музеї), впровадження інтерактивних культурних маршрутів, гейміфікація туристичного досвіду, створення культурних хабів та кластерів, що формують нову якість туристичного продукту. Інновації в історико-культурній спадщині стимулюють розвиток туристичної індустрії, сприяють збільшенню туристичних потоків, активізує регіональну економіку, розширює можливості зайнятості в культурній сфері та підсилює імідж України на міжнародній арені. Післявоєнні перспективи передбачають розроблення національної програми відновлення пошкоджених об'єктів, модернізацію нормативно-правових механізмів, розвиток партнерств між державними інституціями, громадськими організаціями та міжнародними фондами.

Україна володіє потужною ресурсною базою та широкими перспективами для формування конкурентоспроможної туристичної індустрії. Ефективне залучення культурної спадщини потребує науково обґрунтованих підходів, сучасних методів менеджменту, цифрових технологій, інституційної координації та стратегічного планування. В умовах післявоєнного відновлення роль історико-культурних ресурсів зростатиме, оскільки вони здатні виступати каталізатором економічної активності, інструментом зміцнення соціальної єдності та основою формування позитивного міжнародного іміджу країни.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Про охорону культурної спадщини: Закон України від 08.06.2000 № 1805-III. Законодавство України. Верховна Рада України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/go/1805-14> Закон України
2. Про туризм: Закон України від 15.09.1995 № 324/95-ВР. Законодавство України. Верховна Рада України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/go/324/95-%D0%B2%D1%80> Закон України
3. Про музеї та музейну справу: Закон України від 29.06.1995 № 249/95-ВР. Законодавство України. Верховна Рада України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/go/249/95-%D0%B2%D1%80> Закон України
4. Про охорону археологічної спадщини: Закон України від 18.03.2004 № 1626-IV. База даних Законодавство України. Верховна Рада України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/go/1626-15> Закон України
5. Про схвалення Стратегії розвитку туризму та курортів на період до 2026 року : Розпорядження КМУ від 16.03.2017 № 168-р. Законодавство України ВРУ. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/go/168-2017-%D1%80> Закон України
6. Про затвердження Державної стратегії регіонального розвитку на 2021–2027 роки : Постанова КМУ від 05.08.2020 № 695 Законодавство України ВРУ. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/go/695-2020-%D0%BF> Закон України
7. Про схвалення Стратегії розвитку культури в Україні на період до 2030 року та затвердження операційного плану заходів з її реалізації у 2025–2027 роках : Розпорядження КМУ від 28.03.2025 № 293-р. Законодавство України ВРУ. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/go/293-2025-%D1%80> Закон України
8. Convention for the Safeguarding of the Intangible Cultural Heritage (2003). UNESCO. URL: <https://ich.unesco.org/en/convention> ich.unesco.org
9. Council of Europe Framework Convention on the Value of Cultural Heritage for Society (Faro Convention, 2005). Council of Europe. URL: <https://rm.coe.int/1680083746> rm.coe.int

10. ICOMOS International Cultural Tourism Charter: Managing Tourism at Places of Heritage Significance (1999). ICOMOS. URL: https://www.icomos.org/images/DOCUMENTS/Charters/INTERNATIONAL_CULTURAL_TOURISM_CHARTER.pdf [icomos.org](https://www.icomos.org)
11. World Heritage and Sustainable Tourism Programme. UNESCO World Heritage Centre. URL: <https://whc.unesco.org/en/tourism/> whc.unesco.org
12. Richards, G., & Raymond, C. (Eds.). Tourism and Culture Synergies. World Tourism Organization (UNWTO), 2018. URL: <https://www.e-unwto.org/doi/book/10.18111/9789284418978> [e-unwto.org](https://www.e-unwto.org)
13. Motorniuk, U., Synytsia, S., Dydiv, I., Lakiza, V., & Garmatiuk, O. (2023). Strategic guidelines for planning the sustainable development of the socio-economic system by ensuring effective personnel management in the economic security. *International Journal of Sustainable Development and Planning*, 18(4), 1161–1166. <https://doi.org/10.18280/ijstdp.180420> [ijstdp.org](https://www.ijstdp.org)
14. Дидів І. Б. Вплив війни на туристичну діяльність у постраждалих регіонах України. Виклики для туристичного бізнесу в Україні: європейська практика: матеріали Міжнародної науково-практичної конференції (м. Львів 4-5 травня 2023 року). Львів Растр-7. С. 119-121
15. Дидів І. Нові тренди та перспективи розвитку туристичної індустрії в Україні. Використання й охорона земельних ресурсів та туристично-рекреаційний потенціал територій. (м. Львів, 17 травня 2023р.) Львів: ННБК «АТБ», 2023. 146-147.
16. Krupa, O., Dydiv, I., Borutska, Y., Yatsko, M., & Bazyka, S. (2023). Evaluating E-business performance in tourism within the digital era: A novel information system model. *Ingénierie des Systèmes d'Information*, 28(6), 1689–1694. <https://doi.org/10.18280/isi.280627> [ijstdp.org](https://www.ijstdp.org)
17. Semyanchuk, P., Berezivska, O., Dydiv, I., Lisovskyi, I., & ін. (2023). Formation of a financial mechanism of public-private partnership in the field of tourism

under war conditions. *Financial and Credit Activity Problems of Theory and Practice*, 6(53), 348–362. <https://doi.org/10.55643/fcaptp.6.53.2023.4225> fkd.net.ua

18. Hammouri, J. A. A., Melnyk, O., Dydiv, I., Yaremenko, O., Zhyvko, Z., & Zaverbnyj, A. (2024). State legal policy for planning sustainable development of recreational areas: Environmental risk assessment for open socio-economic systems. *International Journal of Sustainable Development and Planning*, 19(4), 1397–1405. <https://doi.org/10.18280/ijstdp.190417> iijeta.org

19. Дидів І. Б. Іванюк П. В. (2025). Особливості організації анімаційної діяльності в Україні та світі в контексті культурного туризму. Проблеми сучасних трансформацій. Серія: економіка та управління, (18). <https://doi.org/10.54929/2786-5738-2025-18-12-01>

20. Поливач, К. А. Культурна спадщина та її вплив на розвиток регіонів України : монографія. Київ: Інститут географії НАН України, 2012. URL: https://shron1.chtyvo.org.ua/Polyvach_Kateryna/Kulturna_spadschyna_ta_ii_vplyv_na_rozvytok_rehioniv_Ukrainy.pdf Шпрон

21. Любіцева, О. О., Шпарага, Т. І. Музейний туризм : навчальний посібник. Київ, 2021. URL: https://geo.knu.ua/wp-content/uploads/2021/06/libizeva_schparaga_museiniy_tur.pdf geo.knu.ua

22. Мальська, М. П., Грицишин, А. Т., Білоус, С. В., Топорницька, М. Я. Фестивальний туризм: теорія та практика : навчальний посібник. Київ, 2022. URL: <https://geography.lnu.edu.ua/wp-content/uploads/2022/05/Malska-Bilous-Hrytsyshyn-Festyvalnyy-turyzm2022-book.pdf> Географічний факультет

23. Дидів І. Б. Вплив воєнних дій в Україні на розвиток внутрішнього туризму. Маркетингові та організаційні механізми повоєнного розвитку галузі гостинності та туризму України: кол. монографія / За ред. Н.В. Якименко-Терещенко, Д. В. Райко, О. О. Носирєва. Харків: НТУ «ХПІ», 2025. 94-114 с. URL: <https://drive.google.com/file/d/1397TatcUqdx-rw550d3d2WIwwkAKstmN/view>

24. Смаль, І. В. Географія туризму : навчальний посібник. Ніжин, 2011.
URL: https://www.researchgate.net/profile/Igor-Smal/publication/332079210_Geografia_turizmu/links/5c9e26f5299bf11169500098/Geografia-turizmu.pdf ResearchGate
25. Мальська М. П., Дидів І. Б. Країнознавчий підхід до вивчення культурних традицій у формуванні конкурентоспроможності міжнародного туризму. XIX Міжнародна наукова конференція “Географія, економіка і туризм: національний та міжнародний досвід” (м. Львів, 10-11 жовтня 2025 р.). Львів: Львівський національний університет імені Івана Франка, 2025. С. 206-210.
26. Бейдик, О. О. Рекреаційні ресурси України : навчальний посібник. Київ: Альтерпрес, 2009. (бібліогр. опис/дані). URL: https://lib.puet.edu.ua/index.php?Itemid=39&catid=16&id=2076%3A2019-11-08-09-09-31&option=com_content&view=article lib.puet.edu.ua
27. Дидів І. Етнокультурна спадщина сільських територій у системі туристичного країнознавства. Теорія і практика розвитку агропромислового комплексу та сільських територій: матеріали XXVI міжнародного науково-практичного форуму (Львів, 8-10 жовтня 2025 р.). Львів, 2025. С. 21–22. URL: <https://repository.lnup.edu.ua/jspui/handle/123456789/2783>
28. Трач Ю. Культурна спадщина в Україні: ініціативи щодо збереження та оптимізації захисту. *Питання культурології*. 2025. № 45. С. 194–209. URL: [issues-culture-knukim.pp.ua](https://culture-knukim.pp.ua)
29. Гаврилюк С., Гаврилюк О. Пам’яткоохоронні програми в Україні у 1991–2021 рр.: зміст та реалізація. *Літопис Волині. Всеукраїнський науковий часопис*. 2022. № 26. С. 84–89. URL: almanac.npu.kiev.ua
30. Державний реєстр нерухомих пам’яток України (ДРНПУ) (електронний ресурс). URL: <https://e-pamiatka.gov.ua/> e-pamiatka.gov.ua
31. Добровольська В. Виставка «Князі Острозькі: європейський вимір української історії» як засіб популяризації культурної спадщини та національної

ідентичності. *Вісник Національної академії керівних кадрів культури і мистецтв*. 2025. № 3. URL: <file:///C:/Users/admin/Downloads/344200-%D0%A2%D0%B5%D0%BA%D1%81%D1%82%20%D1%81%D1%82%D0%B0%D1%82%D1%82%D1%96-799579-1-10-20251124.pdf>

32. Киричук О. Досвід оцифрування декоративно-прикладного мистецтва в музеях (у контексті цифрової культурної спадщини) RL:aphn-journal.in.ua

33. Присяжнюк О. М. Охорона культурної спадщини : навчальний посібник. Ч. 1. Одеса, 2019. 226 с.

34. Державний реєстр нерухомих пам'яток України (розділ на сайті МКСК). URL: <https://mcsc.gov.ua/kulturna-spadshchyna/derzhavnyy-reiestr-nerukhomykh-pam-iatok-ukrainy/> Міністерства культури України

35. Програма розвитку туризму та курортів у Львівській області на 2021–2025 роки (зміни/документи ЛОБА). URL: <https://loda.gov.ua/documents/35686>
loda.gov.ua

36. Про внесення змін до Програми розвитку туризму та курортів у Львівській області на 2021–2025 роки (документ ЛОБА, 2025). URL: <https://loda.gov.ua/documents/147744> loda.gov.ua

37. Програма “Охорона, збереження і популяризація історико-культурної спадщини у Львівській області на 2021–2025 роки” (зміни/документи ЛОБА). URL: <https://loda.gov.ua/documents/151991> loda.gov.ua

38. Рішення Львівської обласної ради (перелік рішень щодо програм, у т.ч. туризм 2021–2025). URL: <https://lvivoblrada.gov.ua/doc/rr/page/40> [Львівська обласна рада](https://lvivoblrada.gov.ua/doc/rr/page/40)

39. Basic Texts of the 1972 World Heritage Convention (Edition July 2025). UNESCO WHC. URL: <https://whc.unesco.org/en/basictexts/> whc.unesco.org

40. Basic texts of the 2003 Convention for the Safeguarding of the Intangible Cultural Heritage. UNESCO ICH. URL: <https://ich.unesco.org/en/basic-texts-00503>
ich.unesco.org

41. International Cultural Tourism Charter (1999) (сторінка публікації/опис).
URL: <https://publ.icomos.org/publicomos/technica/3BCFE1F264E5077723BDDEF2E287B232A/publ.icomos.org>
42. Explanatory Report to the Faro Convention (CETS 199). Council of Europe.
URL: <https://rm.coe.int/16800d3814/rm.coe.int>
43. World Heritage and Sustainable Tourism Programme (PDF brief). UNESCO WHC. URL: <https://whc.unesco.org/uploads/activities/documents/activity-669-7.pdf>
whc.unesco.org
44. Smith L. Uses of Heritage. London ; New York : Routledge, 2006. 368 p.
URL: https://www.taylorfrancis.com/books/mono/10.4324/9780203602263/uses-heritage-laurajane-smith?utm_source=chatgpt.com
45. Graham B., Ashworth G. J., Tunbridge J. E. A Geography of Heritage: Power, Culture and Economy. London : Routledge, 2000. 294 p. URL: https://www.routledge.com/A-Geography-of-Heritage-Power-Culture-and-Economy/Graham-Ashworth-Tunbridge/p/book/9780340677780?utm_source=chatgpt.com
46. Timothy D. J. Cultural Heritage and Tourism: An Introduction. Bristol ; Buffalo ; Toronto : Channel View Publications, 2011. 509 p. ISBN: 9781845411763.
URL: https://books.google.com.ua/books/about/Cultural_Heritage_and_Tourism.html?id=oADPBQAAQBAJ&redir_esc=y